ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΒΑΣΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Ιορδάνης Παρασκευάς
Υποψήφιος Διδάκτορας Κοινωνικής Πολιτικής
Πάντειο Πανεπιστήμιο

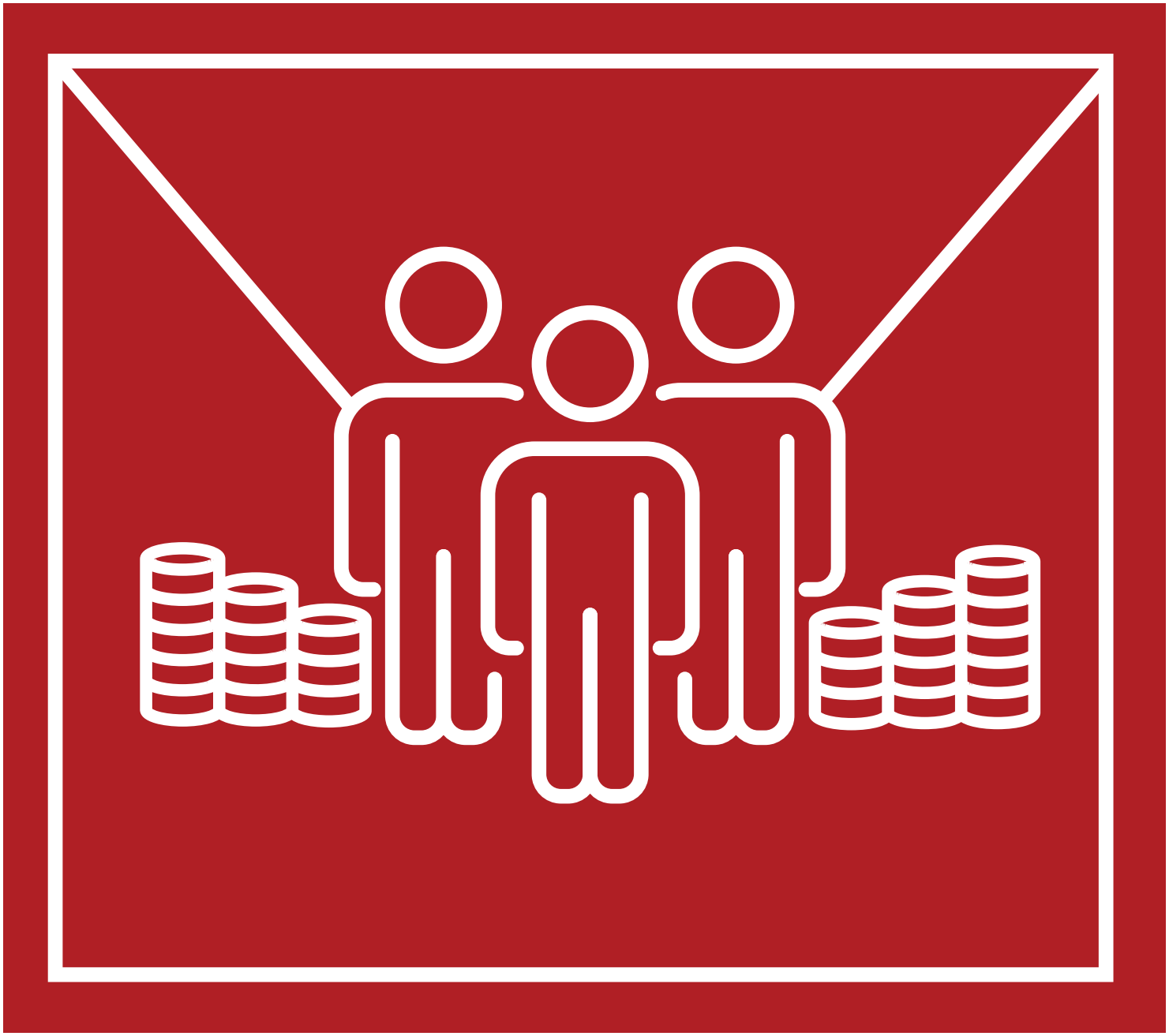

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΒΑΣΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Ιορδάνης Παρασκευάς
Υποψήφιος Διδάκτορας Κοινωνικής Πολιτικής
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μάρτιος 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....3
1. Τι είναι το βασικό εισόδημα.....5
2. Η δημόσια συζήτηση γύρω από το βασικό εισόδημα.....12
Αντικρουόμενες απόψεις και επιχειρήματα.....12
«Πεδία» βασικού εισοδήματος.....17
Θεωρητικές-φιλοσοφικές διαστάσεις.....18
Η εφαρμοσιμότητα του βασικού εισοδήματος.....20
Οι οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις του βασικού εισοδήματος.....21
3. Βασικό εισόδημα και λοιπές πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος.....23
4. Εφαρμογές του βασικού εισοδήματος.....26
Επίλογος.....32
Βιβλιογραφία.....34

Εισαγωγή

Καθώς διανύουμε την τρίτη δεκαετία του 21ου αιώνα, η παγκόσμια οικονομία χαρακτηρίζεται από έντονη ρευστότητα και υψηλή αβεβαιότητα. Η κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού όχι μόνο δεν παρήγαγε μια συνθήκη ευημερίας, όπως υποσχόταν, αλλά έχει οδηγήσει σε διαδοχικές κρίσεις, που αποδεικνύουν με πασιφανή τρόπο τόσο τις εσωτερικές αντιθέσεις και αντιφάσεις του, καθώς και παθογένειες που παράγει (ανισότητες, φτώχεια, ανασφάλεια κ.ά.), όσο και την αδυναμία ή/και αδιαφορία του να τις θεραπεύσει δευτερογενώς, όπως π.χ. κατέδειξε η πανδημική κρίση, για την αντιμετώπιση της οποίας επιστρατεύτηκαν πολιτικές και εργαλεία που επί μακρόν ήταν περιθωριοποιημένα στη βάση της νεοφιλελεύθερης προσέγγισης. Επίσης, καθίσταται σαφές ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2007-2008 αποδεικνύονται τρομερά επίμονες και διαρκείς, ενώ το ξέσπασμα μια ακόμη κρίσης μοιάζει πλέον εξαιρετικά πιθανό. Παράλληλα, πληθαίνουν οι φωνές που θεωρούν ότι ο συσχετισμός δυνάμεων που θα προσδιορίσει την εξέλιξη της 4ης Βιομηχανικής Επανάστασης, η οποία έχει ήδη ξεκινήσει, θα οδηγήσει στην εξάλειψη ενός σημαντικού ποσοστού των θέσεων εργασίας, αφήνοντας πολλούς ανθρώπους για μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα χωρίς τη δυνατότητα εύρεσης απασχόλησης. Συνάμα, η επιστημονική κοινότητα καλεί σε άμεσες παρεμβάσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή που οφείλεται σε ανθρώπινα αίτια, όπως η υπέρμετρη χρήση των πεπερασμένων πηγών ενέργειας του πλανήτη, κυρίως ορυκτών, και ο πολλαπλασιασμός των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα, πριν να είναι πολύ αργά. Επιπρόσθετα, η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους τις τελευταίες δεκαετίες έχει οδηγήσει στην περαιτέρω όξυνση της φτώχειας και των ανισοτήτων. Σε αυτές τις συνθήκες, εντείνεται η ανάγκη εύρεσης εναλλακτικών και βιώσιμων πολιτικών και εργαλείων στα προβλήματα που εγγενώς δημιουργούνται και αναπαράγονται.

Στο πλαίσιο αυτό, το βασικό εισόδημα επανέρχεται στη δημόσια συζήτηση ως ένα εργαλείο αντιμετώπισης της επισφάλειας και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής. Με απλά λόγια, θα λέγαμε ότι αποτελεί ένα σύστημα αναδιανομής του πλούτου, που σκοπό έχει, μεταξύ άλλων, την καταπολέμηση της φτώχειας και των οικονομικών, καταρχάς, ανισοτήτων. Μια από τις πιο εύστοχες παρομοιώσεις, ως παράδειγμα, παραλληλίζει το βασικό εισόδημα με το δημόσιο και δωρεάν σύστημα υγείας, στο πλαίσιο του οποίου τόσο όσοι προσέχουν την υγεία τους, όσο και αυτοί που δεν το κάνουν, έχουν δωρεάν ιατροφαρμακευτική ασφάλιση (Wright, 2003).

Το βασικό εισόδημα αποτελεί μία όχι νέα, αλλά καινοτόμα πρόταση κοινωνικής πολιτικής, που εντάσσεται στις προτάσεις εγγυημένου εισοδήματος. Διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες σε μεγάλο βαθμό, κυρίως ως προς την καθολικότητά του. Τις τελευταίες δεκαετίες έχει αποκτήσει αρκετούς υποστηρικτές και έχει αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης σε πολλούς κύκλους: επιστήμονες, δημοσιογράφοι, πολιτικοί, ακτιβιστές έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, γεγονός που καθιστά την εν λόγω πολιτική άξια προσοχής. Η δημοτικότητά του έχει συνδεθεί με τη μεγάλη οικονομική κρίση του 21ου αιώνα, με τις αντιφάσεις του καπιταλιστικού συστήματος, καθώς και με την αυξανόμενη ανισότητα και φτώχεια. Το ξέσπασμα της υγειονομικής και οικονομικής κρίσης του 2020, λόγω της πανδημίας COVID-19 έχει αναδείξει το βασικό εισόδημα σε θέμα αιχμής στον δημόσιο διάλογο, καθώς αρκετά κράτη σκέφτονται ή υλοποιούν αντίστοιχα προγράμματα.

Στην παρούσα μελέτη θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε τη συζήτηση γύρω από το βασικό εισόδημα, με σκοπό την αποσαφήνιση βασικών πτυχών του και την ανάδειξη σημαντικών στοιχείων, απόψεων και διαστάσεων που το περιβάλλουν. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια αποσαφήνισης του τι ορίζεται (και τι όχι) ως βασικό εισόδημα. Το δεύτερο κεφάλαιο εμπεριέχει τις βασικές προβληματικές και τα σημαντικότερα επιχειρήματα, που έχουν διατυπωθεί υπέρ ή κατά του βασικού εισοδήματος. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται σε ορισμένο βαθμό οι πιο διαδεδομένες πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος -κυρίως οι λεγόμενες «ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος»- και το πώς αυτές διαφοροποιούνται από το βασικό εισόδημα. Αυτό είναι αναγκαίο διότι πολλά προγράμματα ανά τον κόσμο έχουν χαρακτηριστεί ως βασικό εισόδημα, ενώ στην πραγματικότητα είναι διαφορετικές πολιτικές. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθενται τα διασημότερα, κυρίως πιλοτικά, προγράμματα που έχουν εφαρμοστεί σε διάφορες περιοχές του πλανήτη τα οποία έχουν συνδεθεί με το βασικό εισόδημα.

1. Τι είναι το βασικό εισόδημα

Πριν περάσουμε στην παρουσίαση του βασικού εισοδήματος, που αποτελεί το κεντρικό ζήτημα της παρούσας μελέτης, είναι δόκιμο να κάνουμε κάποιες εισαγωγικές επισημάνσεις. Η πρώτη από αυτές σχετίζεται με την ονομασία του, που εν μέρει συνδέεται με τον ορισμό του, με το τι εννοούμε δηλαδή κάθε φορά που αναφερόμαστε σε παρεμφερείς, αλλά διαφορετικές ονομασίες. Έχουν χρησιμοποιηθεί πολλά ονόματα για το βασικό εισόδημα κατά καιρούς: καθολικό βασικό εισόδημα, βασικό άνευ όρων εισόδημα, βασικό μέρισμα, βασικό εγγυημένο εισόδημα κ.ά. Η σύγχυση αυτή οφείλεται κυρίως σε δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι δεν έχει υπάρξει πουθενά στον κόσμο μια γνήσια εφαρμογή του βασικού εισοδήματος, με αποτέλεσμα να επικρατεί ασάφεια γύρω από το τι ακριβώς είναι. Επίσης, η διαφοροποίηση της ονομασίας, όσο μικρή κι αν είναι, οφείλεται συχνά (αλλά όχι πάντα) στα διαφορετικά χαρακτηριστικά που του προσδίδονται από όσους τη χρησιμοποιούν. Για παράδειγμα, το βασικό μέρισμα (basic dividend) διαφέρει από το βασικό εισόδημα ως προς τον τρόπο χρηματοδότησης και υλοποίησής του, καθώς και ως προς τα κίνητρα εφαρμογής του.

Για τις ανάγκες του παρόντος θα χρησιμοποιηθεί κυρίως το όνομα «βασικό εισόδημα» (πέρα από τις περιπτώσεις που είναι αναγκαία η αναφορά σε ειδικότερη ονομασία), κυρίως γιατί θα επιχειρήσουμε μια γενική αποτύπωση του ζητήματος, και άρα η επιλογή ενός ονόματος που θα προσιδίαζε σε κάτι ειδικότερο μπορεί να οδηγούσε σε παρερμηνείες. Αν λ.χ. επιλέγαμε το όνομα «καθολικό βασικό εισόδημα», που είναι από τα πλέον διαδεδομένα, αυτό θα ήταν ως ένα βαθμό παραπλανητικό, ειδικά στα σημεία όπου αναφερόμαστε σε πτυχές ή προγράμματα από τα οποία απουσιάζει η διάσταση της καθολικότητας.

Λόγω, λοιπόν, της φύσης των ερωτημάτων στα οποία θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε, αλλά και του τρόπου με τον οποίο θα επιχειρηθεί αυτό, ξεκινάμε με τον ορισμό του βασικού εισοδήματος. Για την καλύτερη κατανόηση του ζητήματος, παραθέτουμε έναν από τους γενικότερους και πλέον διαδεδομένους/αποδεκτούς ορισμούς που έχουν δοθεί σε αυτό από

τον Van Parijs (2004), έναν από τους κύριους σύγχρονους υποστηρικτές του, ο οποίος θέτει τις βάσεις για την σχετική συζήτηση με τρόπο που μας επιτρέπει να αναφερθούμε αναλυτικά: *Το βασικό εισόδημα είναι ένα εισόδημα που καταβάλλεται από μία πολιτική κοινότητα σε όλα τα μέλη της σε ατομική βάση, χωρίς οικονομικά κριτήρια ή εργασιακές προϋποθέσεις.* Αξίζει να επισημάνουμε εξαρχής ότι η ονομασία «βασικό εισόδημα» δεν υπονοεί καμία σύνδεση με τις βασικές ανάγκες του ανθρώπου (Van Parijs, 1992), αν και κατά βάση η συζήτηση επ' αυτού περιστρέφεται γύρω από αυτές, όχι όμως με όρους καθαρά οικονομικούς ή ακριβούς ικανοποίησής τους.

Σύμφωνα με τον Van Parijs (1992), η συγκεκριμένη πρόταση εναλλακτικής διαμόρφωσης του συνολικού εισοδήματος των ατόμων -και ως ένα βαθμό οργάνωσης της κοινωνίας- έχει τρία βασικά χαρακτηριστικά, που τη διακρίνουν από άλλες προτάσεις κοινωνικής πολιτικής:

- Το πρώτο αφορά τον τρόπο διάθεσής του στους δικαιούχους του. Το βασικό εισόδημα θα αποδίδεται ατομικά και όχι οικογενειακά ή σε επίπεδο νοικοκυριού, όπως κατά κύριο λόγο συμβαίνει μέχρι σήμερα στα περισσότερα προγράμματα κοινωνικής προστασίας παρόμοιου τύπου.

- Το δεύτερο χαρακτηριστικό αφορά τα κριτήρια - ή, πιο ορθά, την έλλειψη κριτηρίων για την παροχή του. Οι υποστηρικτές του διατείνονται ότι θα δίνεται *άνευ όρων* και ανεξάρτητα από άλλες πηγές εισοδήματος και πλούτου (no means-test).

- Το τρίτο και τελευταίο χαρακτηριστικό που αναφέρει ο Βέλγος πολιτικός φιλόσοφος αφορά την έλλειψη προϋποθέσεων και κριτηρίων προϋπηρεσίας, εργασιακής επίδοσης, ακόμα και θέλησης για εργασία και αποδοχή κάποιας θέσης απασχόλησης, εφόσον αυτή προσφερθεί. Το βασικό εισόδημα αποτελεί ένα άνευ όρων δικαίωμα (entitlement), το οποίο θα είναι η βάση πάνω στην οποία θα «χτίζεται» το συνολικό εισόδημα των ατόμων, η οποία μέχρι σήμερα είναι μηδενική.

Υπό μία οπτική, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα παραπάνω αποτελούν τον κορμό των χαρακτηριστικών του βασικού εισοδήματος, ο οποίος μπορεί να εμπλουτίζεται.

Για την καλύτερη κατανόηση και αποσαφήνιση του βασικού εισοδήματος, σε θεωρητικό επίπεδο και σε επίπεδο χαρακτηριστικών που του έχουν προσδοθεί, αξίζει να ασχοληθεί κανείς με καθεμιά από τις επιμέρους διαστάσεις του. Θα πρέπει εξαρχής να επισημανθεί ότι υπάρχει μεγάλη συζήτηση σχετικά με το μείγμα των χαρακτηριστικών που είναι απαραίτητο να υφίσταται κατά την εφαρμογή του ώστε να ονομαστεί η παροχή «βασικό εισόδημα» και αντίστοιχα να ονομαστεί και η σχετική πολιτική. Καθώς μιλάμε για μια -θεωρητική ακόμα, σε μεγάλο βαθμό- πρόταση πολιτικής, δεν μπορεί να υπάρξει καθολική συναίνεση για τα ακριβή, πραγματικά χαρακτηριστικά του στην ολότητά τους, πέρα ίσως από τα τρία κύρια που αναφέρθηκαν. Αλλά ακόμα κι αυτά είναι τόσο γενικά, που δεν επιτρέπουν την πλήρη συναίνεση για τη διαμόρφωση μιας πολιτικής βασικού εισοδήματος. Παρακάτω θα επισημανθούν τα χαρακτηριστικά για τα οποία υποστηρίζεται ότι είναι δυνατό να είναι διαφορετικά ή να λείπουν και θα εξεταστεί το πώς αυτό αλλάζει ή όχι την ουσία του βασικού εισοδήματος.

Η πρώτη -και ίσως βασικότερη- πτυχή της εν λόγω πολιτικής εγγυημένου εισοδήματος, που τη διαφοροποιεί εγγενώς από άλλες προτάσεις κοινωνικής προστασίας, είναι η καθολικότητά της[1]· όλα τα μέλη μιας πολιτικής κοινότητας θα λαμβάνουν ένα βασικό εισόδημα. Αυτό βέβαια δεν αποτελεί σαφή αποδοχή, καθώς, αρχικά, εγείρεται το ερώτημα ποια άτομα εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία. Με άλλα λόγια, ποια είναι τα κριτήρια εκείνα που καθορίζουν την ιδιότητα του μέλους μιας πολιτικής οντότητας, όπως, για παράδειγμα, ενός ένα κράτους (πολίτες, φορολογούμενοι, κάτοικοι κ.ο.κ.); Οι απαντήσεις που μπορούν να δοθούν είναι πολλές: οι πολίτες ενός κράτους, όσοι έχουν λάβει την ιδιότητα του μόνιμου κατοίκου (permanent resident), όσοι κατοικούν σε μια χώρα για παραπάνω από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα (π.χ. δύο χρόνια), όσοι κατοικούν εντός των γεωγραφικών ορίων της πολιτικής οντότητας η οποία παρέχει το βασικό εισόδημα και διατηρούν συναλλακτικές σχέσεις με αυτή (fiscal residents) (Van Parijs & Vanderborght, 2021) κ.ά. Στη βιβλιογραφία, αλλά και στις έως τώρα (πιλοτικές) εφαρμογές του βασικού εισοδήματος, δεν έχει δοθεί σαφής απάντηση. Αυτό συμβαίνει όχι μόνον επειδή δεν έχει υπάρξει ακόμα μια «γνήσια» υλοποίησή του. Κυρίως σχετίζεται με πολιτικές διαστάσεις και διευθετήσεις, παρά με ζητήματα ορισμού και θεωρητικής ανάλυσης.

[1] Το χαρακτηριστικό αυτό εμφανίζεται κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, λόγω της έλλειψης κριτηρίων, εισοδηματικών και εργασιακών, για τη χορήγησή του, στην οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Επίσης, στη συζήτηση που αφορά τους δικαιούχους και δυνητικούς αποδέκτες του βασικού εισοδήματος εγείρεται το ερώτημα εάν αυτό θα χορηγείται και σε άτομα που διαβιούν σε ιδρύματα, όπως φυλακές, οίκοι ευγηρίας, δομές ψυχοπνευματικής υγείας κ.ο.κ. Εδώ ενδιαφέρον παρουσιάζουν δύο διαστάσεις. Η πρώτη αφορά το γεγονός ότι αυτά τα ιδρύματα εξασφαλίζουν τα μέσα διαβίωσης των φιλοξενουμένων τους (στέγη, τροφή κ.λπ.), και άρα αίρεται μία από τις βασικότερες ανάγκες που υπαγορεύουν την υιοθέτησή του η οποία, όπως ισχυρίζονται οι υποστηρικτές του, είναι η εξασφάλιση των αναγκαίων μέσων για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών των ατόμων. Η δεύτερη αφορά το ποιος θα χάνει το δικαίωμα να λαμβάνει το βασικό εισόδημα, εφόσον δυνητικά, υπό άλλες συνθήκες -ή, καλύτερα, ελλείψει κάποιων δεδομένων-, θα το δικαιούνταν, και σχετίζεται κυρίως με την επιβολή ποινικών κυρώσεων στην περίπτωση εγκλείστων, και έγκλειστους σε σωφρονιστικά καταστήματα. Για καμία από τις δύο διαστάσεις πάντως δεν μπορούν να προβλεφθούν οριζόντιες διευθετήσεις για το σύνολο του πληθυσμού, καθώς ο καθορισμός τους εξαρτάται από το ιστορικοπολιτικό και κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνονται οι σχετικές αποφάσεις. Σίγουρα όμως θα πρέπει να προβλεφθούν κατά το σχεδιασμό μιας πολιτικής βασικού εισοδήματος.

Τέλος, ως προς τους δυνητικούς δικαιούχους, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι οι περισσότερες (πιλοτικές) εφαρμογές βασικού εισοδήματος που έχουν λάβει χώρα κυρίως τα τελευταία χρόνια εστιάζουν σε μία ή περισσότερες κοινωνικές ομάδες (π.χ. άνεργοι ή νέοι) ή προκρίνουν οικονομικά κριτήρια επιλογής των συμμετεχόντων και δεν αφορούν το σύνολο του πληθυσμού. Κατ' επέκταση, είναι εύλογη η διαπίστωση ότι κανένα πιλοτικό πρόγραμμα που έχει υλοποιηθεί μέχρι σήμερα δεν αποτελεί «γνήσια», από τη σκοπιά του κριτηρίου της καθολικότητας, εφαρμογή του βασικού εισοδήματος. Παρ' όλα αυτά, η συνθήκη αυτή φαντάζει λογική και είναι αναγκαία για τη μελλοντική και πιο «αυθεντική» υλοποίησή του (Standing, 2021), κυρίως για την ανάλυση των αποτελεσμάτων και του αντίκτυπου που έχουν τα πιλοτικά προγράμματα βασικού εισοδήματος στους δικαιούχους και την κοινωνία γενικότερα, αλλά και για τη σταδιακή απόκτηση ευρύτερης δημόσιας υποστήριξης.

Όπως αναφέρθηκε επιγραμματικά προηγουμένως, η ατομική χορήγηση του βασικού εισοδήματος αποτελεί βασική πτυχή του, που το διαφοροποιεί από άλλα προγράμματα κοινωνικής πολιτικής και του προσδίδει κάποια ποιοτικά χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, αυτός ο τρόπος χορήγησης, έναντι της χορήγησής του σε επίπεδο νοικοκυριού, δεν αφήνει περιθώρια διακρίσεων ανάμεσα σε τύπους νοικοκυριών, κυρίως από ποσοτική (αλλά όχι μόνο) άποψη,

και εξαλείφει το ενδεχόμενο εγκλωβισμού των ατόμων σε μια σχέση εξάρτησης από τον «αρχηγό» του νοικοκυριού, τουλάχιστον σε επίπεδο πολιτικών (de Wispelaere & Stirton, 2004). Το τελευταίο στοιχείο συνδέεται ρητά και με την φεμινιστική προσέγγιση, που υποστηρίζει ότι η ατομική χορήγηση προάγει τη γυναικεία χειραφέτηση, όπως έδειξαν, για παράδειγμα, τα αποτελέσματα πιλοτικού προγράμματος στην Ινδία.

Η ατομικότητα του βασικού εισοδήματος εμπεριέχει και το χαρακτηριστικό της ισότητας, με την έννοια της ισοτιμίας: Όλοι θα λαμβάνουν το ίδιο ποσό ή, καλύτερα, αυτό θα διασφαλίζει την ισότητα ως προς το βασικό επίπεδο διαβίωσης (Standing, 2021). Το στοιχείο αυτό όμως δεν είναι απαραίτητα καθοριστικό, καθώς στη βιβλιογραφία υπάρχουν απόψεις για διαφοροποιήσεις στο ποσό που θα λαμβάνει κάθε άτομο, ανάλογα, μεταξύ άλλων, με την ηλικία και τον τόπο κατοικίας του (εννοώντας τα διαφορετικά κόστη διαβίωσης που προκύπτουν σε διαφορετικές περιοχές εντός μιας εδαφικής επικράτειας) ενώ διατυπώνεται και η άποψη ότι το σχετικό ποσό θα πρέπει να διαφοροποιείται ανά τα χρόνια, ανάλογα με τη διακύμανση κάποιων προκαθορισμένων μακροοικονομικών δεικτών, όπως το ΑΕΠ ή ο πληθωρισμός (Van Parijs & Vanderborght, 2021).

Το ύψος του βασικού εισοδήματος εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο συζήτησης, καθώς αυτό θα καθορίζεται τόσο από οικονομικούς όσο και από πολιτικούς παράγοντες. Σε ό,τι αφορά τη θεωρητική συζήτηση για το επίπεδο του βασικού εισοδήματος, δύο είναι οι βασικές παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη: Το εάν αυτό θα σχετίζεται άρρηκτα με την κάλυψη των βασικών αναγκών και το εάν θα καθορίζεται ως προς το επίπεδο φτώχειας· με άλλα λόγια, αν θα είναι μερικό ή πλήρες.

Η δεύτερη παράμετρος έχει να κάνει με τα ποιοτικά αποτελέσματα που (εικάζεται ότι) θα έχει, κυρίως με γνώμονα την εργασία και την αντίληψη των ατόμων προς αυτή. Αποτελεί βασική θεωρητική διαφωνία ανάμεσα σε αντιπάλους και υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος το εάν θα κάνει τους ανθρώπους «άεργους» ή αν, αντίθετα, η οικονομική διάσταση δεν αποτελεί τη μοναδική μέσω της οποίας τα άτομα εντάσσονται στην αγορά εργασίας. Η σχετική συζήτηση εξετάζει το ύψος του βασικού εισοδήματος ως αντικίνητρο ή όχι για εργασία. Αυτό το ζήτημα έχει ενδιαφέρον και αναλύεται παρακάτω ως προς τις επιδιώξεις και τα αποτελέσματα που εικάζεται ότι θα έχει η εφαρμογή ενός βασικού εισοδήματος, με βασικό διακύβευμα εδώ την αντιμετώπιση της (ακραίας ή σχετικής) φτώχειας.

Η τακτικότητα της χορήγησης του βασικού εισοδήματος είναι, επίσης, υπό συζήτηση, καθώς υπάρχουν προτάσεις που εισηγούνται ετήσια, τριμηνιαία ή δεκαπενθήμερη περιοδικότητα. Η πιο διαδεδομένη πρόταση είναι η μηνιαία καταβολή, κάτι τέτοιο όμως είναι πιθανό να καθοριστεί από το μοντέλο καταβολής μισθών και συντάξεων σε κάθε χώρα[2]. Ανεξάρτητα από τη συχνότητα, η σημαντικότερη διάσταση είναι η προβλεψιμότητα. Το γεγονός ότι θα ξέρει πότε θα το λάβει (και ότι θα το πάρει σίγουρα), επιτρέπει στον δικαιούχο να οργανώσει την οικονομική του ζωή και να μη βρεθεί προ απροόπτου (Van Parijs & Vanderborght, 2021). Με βάση αυτό το στοιχείο, ο Standing (2021) θεωρεί ότι το βασικό εισόδημα συνδέεται άμεσα με τη βασική οικονομική ασφάλεια (basic economic security), που πιστεύει ότι είναι σημαντική στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία. Επίσης, αυτή η διάσταση διαφοροποιεί το βασικό εισόδημα από σχήματα εφάπαξ βασικών επιχορηγήσεων (Basic Capital Grants), τα οποία συνήθως έχουν κοινά χαρακτηριστικά με αυτό, όπως την έλλειψη κριτηρίων.

Ίσως η σημαντικότερη «καινοτομία» του βασικού εισοδήματος είναι η έλλειψη κριτηρίων. Δεν χορηγείται σύμφωνα με κριτήρια πόρων διαβίωσης (means-tested) ή συμπεριφοράς (behavioral conditions), δηλαδή κανείς δεν κινδυνεύει να το χάσει εφόσον αρνηθεί μια πρόταση εργασίας, και δεν τελεί υπό καταναλωτικούς όρους και προϋποθέσεις άρα η αξιοποίησή του είναι ελεύθερη. Έτσι, διαφοροποιείται από παροχές σε είδος, όπως κουπόνια αγοράς τροφίμων (food stamps), κοινωνική κατοικία κ.ο.κ. Κάποιοι θεωρητικοί του βασικού εισοδήματος πάντως, όπως οι de Wispelaere & Stirton (2004), αφήνουν ανοιχτό το ενδεχόμενο ένα μέρος του βασικού εισοδήματος να χορηγείται με διαφορετικό τρόπο, πέραν του χρηματικού, καθώς θεωρούν ότι *το καθοριστικό χαρακτηριστικό ενός σχήματος καθολικού βασικού εισοδήματος δεν είναι η διάκριση μεταξύ παροχών σε χρήμα και παροχών σε είδος, αλλά το εάν η κοινωνική πρόνοια λαμβάνει τη μορφή δημόσιων ή ιδιωτικών αγαθών.*

Το χαρακτηριστικό αυτό, που συν-προσδίδει στο βασικό εισόδημα, όπως προαναφέρθηκε, το στοιχείο της καθολικότητας, βοηθά επίσης στην αποφυγή στιγματισμού των δικαιούχων, δεν αποκλείει δυνητικούς αποδέκτες λόγω άγνοιας ύπαρξης του προγράμματος και αίρει την «παγίδα ανεργίας»[3] που είναι

---

[2] Για παράδειγμα, στην Αγγλία οι πληρωμές γίνονται κάθε εβδομάδα, ενώ στην Ελλάδα κάθε μήνα (de Wispelaere & Stirton, 2004).

[3] Ως «παγίδα ανεργίας» ορίζεται η κατάσταση κατά την οποία οι παροχές που λαμβάνει ένας άνεργος και κυρίως οι όροι που τις συνοδεύουν λειτουργούν αποτρεπτικά στην αποδοχή μιας θέσης απασχόλησης. Για παράδειγμα, το επίδομα ανεργίας να διακόπτεται με την έναρξη της απασχόλησης, και η απασχόληση αυτή να προσφέρει στο άτομο τις ίδιες ή και χαμηλότερες οικονομικές απολαβές με το επίδομα που παίρνει.

ενσωματωμένη σε άλλες πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος υπό όρους (Van Parijs, 2004). Η έλλειψη κριτηρίων, σύμφωνα με τους υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος, συμβάλλει, επίσης, στον περιορισμό του διοικητικού και γραφειοκρατικού κόστους, γεγονός που συνδέεται άμεσα με την οικονομική (economic feasibility) αλλά και τη διοικητική εφαρμοσιμότητα (administrative feasibility) του μέτρου.

Η απουσία οικονομικών κριτηρίων σημαίνει αυτό ακριβώς: ανεξάρτητα από την οικονομική του κατάσταση, καθένας θα λαμβάνει το βασικό εισόδημα. Σε αυτό το στοιχείο, ίσως περισσότερο από τα υπόλοιπα, εδράζεται η καθολικότητά του και η δικαιωματική νοηματοδότησή του. Από την άλλη μεριά, αυτό είναι και το χαρακτηριστικό που έχει δεχθεί τη σφοδρότερη κριτική. Αρχικά και κύρια, αρκετοί το θεωρούν μη αναγκαίο, καθώς ορισμού ακόμα και οι εύποροι θα το λαμβάνουν, ενώ διατυπώνεται και η άποψη ότι ένα στοχευμένο πρόγραμμα (σε αντίθεση με ένα καθολικό) είναι σε θέση να αντιμετωπίσει καλύτερα τα ζητήματα που διατείνεται ότι θέλει να επιλύσει, όπως, για παράδειγμα, τη φτώχεια ως κοινωνικό φαινόμενο και τις υλικές στερήσεις σε προσωπικό επίπεδο. Θα αναφερθούμε σε όλα αυτά στη συνέχεια.

Τέλος, ένα γνήσιο βασικό, άνευ όρων εισόδημα αναγκαία πρέπει να είναι και μη-ανακλητό (non-withdrawable), πέραν των περιπτώσεων που θα ανακαλείται για νομικούς/ποινικούς λόγους (όπως π.χ. η επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών). Έτσι, γίνεται και φύσει δικαίωμα, επιχείρημα βαρύνουσας σημασίας για την υποστήριξή του. Ο Standing (2021), για παράδειγμα, θεωρεί το βασικό εισόδημα οικονομικό δικαίωμα (ή καλύτερα, την πεμπτουσία των οικονομικών δικαιωμάτων, που είναι αναγκαίο να κατοχυρωθούν), που αποσκοπεί στη βασική εισοδηματική ασφάλεια και, κατ' επέκταση, βασικός πυλώνας της θεσμοθέτησης, μετά από τα ατομικά, τα πολιτικά και τα κοινωνικά, και των οικονομικών δικαιωμάτων. Επιπλέον, το βασικό εισόδημα αυτομάτως (πρέπει να) είναι μη επιστρεπτέο (non-repayable) και ακατάσχετο (non-foreclosable), διαστάσεις που συνδέονται επίσης με την απουσία κριτηρίων χορήγησής του, με πιο χαρακτηριστική την απουσία καταναλωτικών – συμπεριφορικών κριτηρίων, η οποία επιτρέπει, όπως προαναφέρθηκε, τη διάθεση του βασικού εισοδήματος όπως το κάθε άτομο επιθυμεί.

Όπως εύλογα μπορεί να ισχυριστεί κανείς, είναι ακόμα αρκετά τα στοιχεία εκείνα που δεν μπορούν να καθοριστούν σχετικά με το βασικό εισόδημα. Αυτό όμως αποτελεί ένα εγγενές χαρακτηριστικό της διαμόρφωσης πολιτικών, ειδικά

εκείνων, όπως το βασικό εισόδημα, που η εφαρμογή τους δύναται να αποτελέσει τομή στο κοινωνικοοικονομικό σύστημα. Η θεωρία συχνά μπορεί να διαφοροποιείται αισθητά από την πράξη ενώ διαφορές παρατηρούνται και μεταξύ των οντοτήτων -εθνικών ή και περιφεριεακών/τοπικών/κοινοτικών- που το εφαρμόζουν. Ένα πρώτο συμπέρασμα που μπορούμε να εξαγάγουμε πάντως είναι ότι η υλοποίηση του βασικού εισοδήματος ως εφαρμοσμένης κοινωνικής πολιτικής πέρα από το πιλοτικό επίπεδο, θα αποτελεί, όταν και όπου αυτό συμβεί, ένα μείγμα οικονομικών παραγόντων και πολιτικών επιλογών.

2. Η δημόσια συζήτηση γύρω από το βασικό εισόδημα

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για το βασικό εισόδημα στην επιστημονική βιβλιογραφία και τον δημόσιο λόγο έχει αναδείξει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων προς διερεύνηση. Σε αυτά περιλαμβάνονται επιχειρήματα υπέρ και κατά της εφαρμογής και εφαρμοσιμότητας του, καθώς και διαφορετικές οπτικές, που καταπιάνονται με επιμέρους χαρακτηριστικά και εκφάνσεις του, όπως η φιλοσοφική, η φεμινιστική, η οικολογική, η οικονομική κ.ά. Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τη συνοπτική παρουσίαση αυτών των επιχειρημάτων, αλλά και με την ανάδειξη σημαντικών πτυχών του βασικού εισοδήματος, με σκοπό τη σφαιρική κατανόησή του και την εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων ως προς τα χαρακτηριστικά του.

Αντικρουόμενες απόψεις και επιχειρήματα

Ένα από τα κυρίαρχα και βασικά επιχειρήματα υπέρ του βασικού εισοδήματος είναι η δυνάμει συνεισφορά του στις προσπάθειες αντιμετώπισης και μείωσης της φτώχειας, επειδή, αν και θα χορηγείται σε όλους, οι φτωχοί θα επωφεληθούν από αυτό περισσότερο, αφού, από τη μια, βρίσκονται στην πλέον μειονεκτική θέση, έχοντας επείγουσα ανάγκη οικονομικής στήριξης, ενώ από την άλλη, δεν θα συμμετέχουν εξίσου με τους εύπορους στη χρηματοδότησή του μέσω της φορολογίας[4]. Το εν λόγω επιχείρημα βασίζεται στην ιδέα ότι η

[4] Παρόλο που προκρίνονται και άλλοι τρόποι χρηματοδότησης, η φορολογία είναι ο συχνότερος και επικρατέστερος, οπότε θα εκλαμβάνεται ως παράδειγμα για τις ανάγκες του παρόντος, πέραν των περιπτώσεων που θα γίνεται αναφορά για το αντίθετο. Παρακάτω θα αναφερθούν και οι διαφορετικοί τρόποι χρηματοδότησης που έχουν προταθεί.

φτώχεια είναι πρώτιστα πρόβλημα έλλειψης εισοδήματος και γενικά οικονομικών πόρων και ότι οι παροχές σε χρήμα είναι αποτελεσματικότερες από τις παροχές σε είδος[5]. Τα ίδια τα άτομα είναι τα πλέον αρμόδια να γνωρίζουν ποιες ανάγκες τους είναι οι πλέον επείγουσες, και το να λάβουν απευθείας τα χρήματα τους δίνει τη δυνατότητα να τα αξιοποιήσουν όπως εκείνα θέλουν και θεωρούν απαραίτητο.

Υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος ισχυρίζονται, επίσης, ότι μπορεί να συμβάλει στον περιορισμό των ανισοτήτων (εδώ νοείται κυρίως η οικονομική ανισότητα), αμβλύνοντας τη διαφορά ανάμεσα σε φτωχούς και πλούσιους μέσω της αναδιανομής του πλούτου «προς τα κάτω». Ακόμη, εικάζεται ότι θα βοηθήσει στην κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση και θα δώσει ώθηση για δομικές αλλαγές, επαναπροσδιορίζοντας τις σχέσεις μεταξύ πολιτών και κράτους, εργαζόμενων και εργοδοτών, αλλά και κράτους και ιδιωτικής οικονομίας. Επίσης, υποστηρίζεται ότι ο αυτοματισμός που ήδη εντοπίζεται σε πολλά επαγγέλματα θα επιφέρει αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις και θα μειώσει αισθητά τις θέσεις εργασίας (Frey & Osborne, 2013). Εντός αυτού του πλαισίου, το βασικό εισόδημα θεωρείται από τους υποστηρικτές του η προσφορότερη δυνατή λύση για την απορρόφηση των οικονομικών και κοινωνικών κραδασμών που θα επιφέρει η εξέλιξη αυτή.

Αλλά οι περισσότεροι θεωρητικοί του βασικού εισοδήματος υποστηρίζουν ότι η ανάγκη υιοθέτησής του υπαγορεύεται από μια δικαιωματική θεωρητική προσέγγιση, που τοποθετεί στο κέντρο της την αναγκαιότητα εξασφάλισης για όλους τους ανθρώπους «οικονομικών δικαιωμάτων» καθώς και των μέσων ικανοποίησής του. Όπως υποστηρίζει ο Van Parijs (1995), *αληθινή ελευθερία* είναι να μπορούν τα άτομα να δημιουργούν και να πραγματοποιούν δικά τους σχέδια, αποφάσεις και στόχους, ανεξαρτήτως από την οικονομική τους κατάσταση, και το βασικό εισόδημα είναι ο πλέον κατάλληλος τρόπος για να επιτευχθεί αυτό. Πολλοί υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος υπογραμμίζουν, επίσης, ότι δεν το θεωρούν πανάκεια και ότι δεν πρέπει να θεωρείται η μοναδική και βασική λύση αλλά υποβοηθητικός μηχανισμός επίλυσης προβλημάτων. Περισσότερο νοηματοδοτείται ως το κεντρικό «εργαλείο» εντός ενός γενικότερου κοινωνικοοικονομικού μετασχηματισμού που θα διαπερνά ζητήματα φορολογίας, δαπανών, οργάνωσης της εργασίας κ.ά.

---

[5] Έχει αναπτυχθεί μεγάλη συζήτηση τόσο γύρω από την αποτελεσματικότητα αυτού του του επιχειρήματος σε ατομικό επίπεδο όσο και γύρω από την αποδοτικότητά του στο επίπεδο της οικονομίας.

Από την άλλη μεριά, τα επιχειρήματα κατά του βασικού εισοδήματος εκτείνονται σε σχεδόν όλο το θεωρητικό και πολιτικό φάσμα και έχουν οικονομική, πολιτική, κοινωνική και εργασιακή βάση. Πολλοί τονίζουν ότι η εφαρμογή ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος ενδεχομένως να μην είναι δυνατή. Εδώ διατυπώνονται επιχειρήματα κυρίως σχετικά με τη χρηματοδότησή του και την εξεύρεση πόρων για την εφαρμογή του. Για παράδειγμα, υποστηρίζεται ότι ένα βασικό εισόδημα το ύψος του οποίο θα είναι όντως ικανό να βοηθήσει τα άτομα να εξέλθουν από τη φτώχεια έχει απαγορευτικό κόστος για ένα κράτος. Άλλα επιχειρήματα κατά του βασικού εισοδήματος έχουν ως αφετηρία την έννοια της εργασίας και το πώς η υιοθέτηση ενός καθολικού προγράμματος βασικού εισοδήματος μπορεί να επιφέρει αλλαγές σε αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίζεται, για παράδειγμα, ότι θα λειτουργεί ως αντικίνητρο για εργασία, θα ενθαρρύνει την αεργία και θα οδηγήσει σε μείωση της προσφοράς εργασίας εντός μιας οικονομίας, εφόσον δεν θα υπάρχει η οικονομική ανάγκη να εργάζεται κανείς. Τα παραπάνω βασίζονται σε επιχειρήματα, σύμφωνα με τα οποία η φτώχεια δεν συνίσταται απλά στην έλλειψη εισοδήματος, ο μισθός είναι το βασικό κίνητρο για εργασία, ενώ υπάρχουν και σημαντικές ενστάσεις για την αποδοτικότητα του μέτρου σε σχέση με το κόστος του.

Άλλο ένα βασικό επιχείρημα κατά του βασικού εισοδήματος είναι ότι θα προκαλέσει μια πρωτοφανή αποδόμηση του κοινωνικού κράτους και θα καταργήσει πολλές κοινωνικές πολιτικές. Το τελευταίο διατυπώνεται περισσότερο ως ανησυχία και γίνεται αντιληπτό ως κίνδυνος, στο βαθμό που συντηρητικοί και νεοφιλελεύθεροι υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος το βλέπουν ως όχημα κατάργησης και υποκατάστασης του κράτους πρόνοιας. Το παραπάνω επιχείρημα αποτελεί πυρηνικό στοιχείο των ενστάσεων συνδικάτων και αριστερών πολιτικών φορέων.

Στον κορμό πολλών επιχειρημάτων βρίσκεται η έννοια των «δωρεάν χρημάτων». Υποστηρίζεται ότι δεν είναι δόκιμο ένα πρόγραμμα κοινωνικής προστασίας να στοχεύει (και) τους πλούσιους και ότι τα χρήματα που θα λαμβάνουν οι φτωχοί θα ξοδεύονται ασυλλόγιστα, χωρίς κριτήρια. Επιπροσθέτως, κομβική στα επιχειρήματα κατά του βασικού εισοδήματος είναι η έννοια της αξιο-απόδοσης (deservingness) και η έλλειψη αυτής στην περίπτωση του βασικού εισοδήματος, εν αντιθέσει με τα κλασικά εργαλεία του κράτους πρόνοιας, που βασίζονται στη συνεισφορά, όπως το επίδομα ανεργίας και η σύνταξη (Sage & Diamond, 2017). Η έλλειψη αυτή σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τη δυνατότητα υιοθέτησης ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος και την κοινωνική υποστήριξη που πρέπει να έχει μια τέτοια προσπάθεια, και άρα με το βαθμό πολιτικής εφαρμοσιμότητάς του.

Υπάρχουν, επίσης, αρκετά ζητήματα σχετικά με το βασικό εισόδημα που αξίζουν ξεχωριστής αναφοράς. Ένα από αυτά, στο οποίο αναφερθήκαμε συνοπτικά παραπάνω, είναι οι επιπτώσεις που θα έχει η εφαρμογή ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος στην εργασία και την απασχόληση και το κατά πόσο θα λειτουργήσει, εφόσον εφαρμοστεί, ως κίνητρο ή αντικίνητρο για εργασία. Οι αντίπαλοι του βασικού εισοδήματος υποστηρίζουν ότι το να παρέχεις στα άτομα «δωρεάν χρήματα» θα τα αποθαρρύνει από το να συμμετέχουν στην αγορά εργασίας, θα τα καταστήσει άεργα και νωθρά και θα μειώσει την προσφορά εργασίας. Τα επιχειρήματα αυτά βασίζονται στη σύγχρονη ταύτιση εργασίας και μισθωτής απασχόλησης, στην αντίληψη ότι ο μισθός αποτελεί το ισχυρότερο κίνητρο για εργασία και ότι η αεργία είναι μια κατάσταση που οφείλεται στο ότι τα άτομα διαθέτουν αρκετούς υλικούς πόρους. Από την άλλη, υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος, όπως ο Standing (2021), βλέπουν το βασικό εισόδημα ως μέσο που θα απελευθερώσει τα άτομα από την ανάγκη να δουλεύουν για να βιοποριστούν, αλλά δεν θα μειώσει την αξία της εργασίας, η οποία εμπεριέχει, πέρα από προσωπικά, και κοινωνικά οφέλη, ακόμη (αλλά ίσως ιδιαιτέρως) και στην άμισθη μορφή της. Σε αυτή τη βάση, το βασικό εισόδημα υποστηρίζεται ότι προωθεί την εργασία, και όχι το αντίθετο, επειδή τα άτομα θα επικεντρώνουν την ενέργειά τους σε παραγωγικές δραστηριότητες τις οποίες επιθυμούν, έστω και με λιγότερες αποδοχές, και δεν θα «εγκλωβίζονται» σε ανεπιθύμητες θέσεις εργασίας. Επίσης, υποστηρίζεται ότι το να είναι κανείς άεργος (idle) δεν είναι εξ ορισμού κακό, ειδικά σε ό,τι αφορά την αγορά εργασίας, καθώς πολλοί επιστήμονες και καλλιτέχνες ανά τους αιώνες κατάφεραν να αφήσουν πίσω τους μια ανεκτίμητη κληρονομιά διότι είχαν την οικονομική ευχέρεια να το κάνουν (κυρίως λόγω της οικογενειακής οικονομικής κατάστασής τους). Η παραπάνω προβληματική βρίσκεται στο επίκεντρο της συζήτησης για την πρόκριση ή όχι του βασικού εισοδήματος και είναι ένα από τα ερωτήματα που προσπαθούν να απαντήσουν σχεδόν όλα τα πιλοτικά προγράμματα βασικού εισοδήματος που εφαρμόζονται. Για παράδειγμα, το πιλοτικό πρόγραμμα που εφαρμόστηκε στην Φινλανδία έδειξε ότι ούτε μειώθηκε η εργασία όσων λάμβαναν το βασικό εισόδημα ούτε άλλαξε η αντίληψή τους για την απασχόληση.

Ακόμη ένα επιχείρημα υπέρ του βασικού εισοδήματος, που σχετίζεται με τη διάσταση της εργασίας, είναι ότι θα ενδυναμώσει τα συνδικάτα, αφού, μεταξύ άλλων, θα μειώσει τη σημασία που έχει ο εφεδρικός στρατός των ανέργων και θα ενισχύσει τη διαπραγματευτική ισχύ των εργαζομένων. Παρ' όλα αυτά, τα συνδικάτα μέχρι στιγμής εμφανίζονται διστακτικά ή τάσσονται ανοικτά κατά

του βασικού εισοδήματος, φοβούμενα ότι μπορεί να οδηγήσει στην αποσύνθεσή τους. Εδώ παρατηρείται, μεταξύ άλλων, αυτό που ο Standing ονομάζει labourism, δηλαδή η εμμονική προσκόλληση στην πλήρη απασχόληση με όρους δυτικού μεταπολεμικού καπιταλισμού, μοντέλο το οποίο πολλοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι έχει εκλείψει, κάτι στο οποίο συνηγορεί η αυξανόμενη επικράτηση ευέλικτων μορφών απασχόλησης. Απεναντίας, υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος θεωρούν ότι τα συνδικάτα θα ενδυναμωθούν, επισημαίνοντας, μεταξύ άλλων, ότι ο ρόλος τους δεν περιορίζεται μόνο στη μισθολογική διαπραγμάτευση, αλλά εκτείνεται στην προάσπιση των συμφερόντων των εργαζομένων ως προς κάθε πτυχή της εργασίας (Standing, 2004 & Vanderborght, 2006).

Άλλο ένα κομβικό ζήτημα στη συζήτηση για το βασικό εισόδημα είναι η χρηματοδότησή του, και κατ' επέκταση το κατά πόσο είναι δυνατή, σε οικονομικό επίπεδο, η εφαρμογή ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος. Στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης γίνεται λόγος για τα διοικητικά κόστη και τη διοικητική αποδοτικότητα στην εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος. Η κεντρική ιδέα είναι ότι, λόγω της έλλειψης κριτηρίων και της καθολικότητας του βασικού εισοδήματος, το διοικητικό κόστος θα είναι αισθητά μειωμένο, σε σχέση με άλλες πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος που έχουν κριτήρια, καθώς και ότι η αποτελεσματικότητά του, με την έννοια της παροχής του σε όλα τα άτομα, θα είναι αυξημένη.

Οι de Wispelaere & Stirton (2012) συμβάλλουν στην προκείμενη συζήτηση επισημαίνοντας τρία σημεία που πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη, τα οποία ίσως ανατρέπουν τις παραπάνω παραδοχές. Αρχικά, αν και το βασικό εισόδημα είναι καθολικό, εξακολουθεί να υπάρχει η ανάγκη εντοπισμού και καταγραφής όλων των δικαιούχων. Η δημιουργία ενός τέτοιου καταλόγου, στις περιπτώσεις που δεν υπάρχει, είναι αρκετά δύσκολη και δαπανηρή, ειδικά για χώρες που απέχουν πολύ από κάτι τέτοιο, καθώς υπάρχουν άτομα τα οποία είναι «αόρατα» για το κράτος (π.χ. άστεγοι). Δεύτερον, πρέπει να καθοριστεί και να σχεδιαστεί ένας μηχανισμός καταβολής του βασικού εισοδήματος που να είναι πρακτικός και εύκολος στη χρήση. Κάτι τέτοιο μπορεί να φαίνεται απλό, αλλά υπάρχουν άτομα που δεν διαθέτουν τραπεζικό λογαριασμό ή δεν συμμετέχουν στις φορολογικές ή/και δημοσιονομικές διαδικασίες και υποχρεώσεις, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη. Τέλος, ένα πρόγραμμα βασικού εισοδήματος, ασχέτως του πόσο καθολικό είναι, χρειάζεται ένα μηχανισμό αποτελεσματικής επίβλεψης ή και επιτήρησης, επειδή, όπως σε κάθε πολιτική, είναι αρκετά πιθανό να υπάρξουν λάθη και εμπόδια που θα πρέπει να επιλυθούν και να ξεπεραστούν. Οι συγγραφείς

καταλήγουν όμως στο συμπέρασμα ότι αυτές οι παράμετροι δεν είναι απαγορευτικές για την εφαρμογή ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος και ότι οι «λύσεις» πρέπει να αναζητηθούν ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση και χώρα εφαρμογής.

«Πεδία» βασικού εισοδήματος

Στην ευρύτερη συζήτηση για το βασικό εισόδημα εντοπίζονται και διαφορετικές οπτικές, που σε θεωρητικό επίπεδο της προσδίδουν ποιοτικά χαρακτηριστικά, ενώ σε πρακτικό επίπεδο μπορούν να δημιουργήσουν συμμάχους ή αντιπάλους. Μία από αυτές είναι η φεμινιστική (με την παραδοχή ότι υφίστανται διαφορετικοί «φεμινισμοί»), η οποία δεν αντιτάσσεται αναγκαστικά στο βασικό εισόδημα, αλλά θεωρεί σε πολλές περιπτώσεις ότι δεν είναι αρκετά ριζοσπαστικό (O'Reilly, 2008). Λαμβάνοντας υπόψη την ατομικότητα του βασικού εισοδήματος και, υπό αυτή την έννοια, την ουδετερότητά του σχετικά με το φύλο, ελλοχεύει ο κίνδυνος αναπαραγωγής των υφιστάμενων έμφυλων νορμών και ανισοτήτων και ίσως επαναφοράς ενός παραδοσιακού μοντέλου οικογένειας, όπου ο άνδρας εργάζεται και παρέχει οικονομικά στο νοικοκυριό και η γυναίκα ασχολείται με τα οικιακά (Koslowski & Duvander, 2018). Παρ' όλα αυτά, αναγνωρίζεται στη φεμινιστική επιστημονική κοινότητα ότι το βασικό εισόδημα δεν αποτελεί μια κοινωνική προνοιακή πανάκεια και ότι φέρει όντως μετασχηματιστικές δυνατότητες, ακόμη και από μια φεμινιστική οπτική, στοχεύοντας, για παράδειγμα, στην ενίσχυση των πλέον φτωχών και αδυνάμων της κοινωνίας, των οποίων η πλειονότητα είναι γυναίκες. Το πιλοτικό πρόγραμμα βασικού εισοδήματος που εφαρμόστηκε στην Ινδία έδειξε ενθαρρυντικά αποτελέσματα προς αυτή την κατεύθυνση (Davala et al., 2015), τα οποία υποστηρίζουν ότι η οικονομική ανεξαρτησία, που εν μέρει προσφέρει το βασικό εισόδημα, επιτρέπει στις γυναίκες να παίρνουν μόνες τους αποφάσεις για τη δική τους ζωή[6].

Ακόμη μια οπτική στη συζήτηση για το βασικό εισόδημα είναι η οικολογική, η οποία εμφανίζεται φιλικότερη προς αυτό, όπως διαφαίνεται και από το γεγονός ότι τα

[6] Οι γυναίκες που συμμετείχαν στο πρόγραμμα «έβγαλαν» τις μαντίλες, καθώς, κατά τις ίδιες, δεν είχαν υποχρέωση πλέον να λογοδοτούν σε κανένα (Standing, 2021). Ο Καρέλλας (2020) αναφέρει ότι μια σειρά γυναικείων οργανώσεων και ερευνητριών μάχονται για ένα πραγματικά καθολικό σύστημα κοινωνικής προστασίας, εκκινώντας από το αίτημα της Βιρτζίνια Γουλφ για «500 λίρες ετήσιο εισόδημα και ένα δικό της δωμάτιο».

περισσότερα κόμματα Οικολόγων/Πρασίνων είναι ένθερμοι υποστηρικτές του[7]. Η λογική βάση πίσω από αυτό είναι ότι το βασικό εισόδημα μπορεί να αναχθεί σε περιβαλλοντική πολιτική, καθώς έχει τη δυνατότητα να απελευθερώσει τα άτομα από την αναγκαιότητα να εμπλέκονται σε περιβαλλοντικά επιζήμιες παραγωγικές δραστηριότητες (Offe, 1992). Αλλά και το αντίστροφο μπορεί να ισχύσει: τα άτομα ενισχύονται με επιπλέον διαθέσιμο εισόδημα, το οποίο μπορεί να επιλέξουν να το χρησιμοποιήσουν σε προϊόντα, υπηρεσίες και δραστηριότητες που ζημιώνουν το περιβάλλον (Widerquist & Lewis, 2009). Οι οικολόγοι ωθούν προς μια οικολογική φορολογική μεταρρύθμιση, κατά την οποία η ρύπανση και η εξάντληση των φυσικών πόρων θα αποθαρρύνονται. Τα έσοδα από έναν τέτοιο φορολογικό μηχανισμό μπορούν να διοχετευτούν στην χρηματοδότηση του βασικού εισοδήματος, κατά τα πρότυπα που υποστήριζε ο Thomas Paine.

Θεωρητικές-φιλοσοφικές διαστάσεις

Ένας από τους σημαντικότερους και αφετηριακούς υποστηρικτές ενός τύπου βασικού εισοδήματος, δύο αιώνες πριν, ήταν ο Αμερικανός φιλόσοφος, θεωρητικός του ρεπουμπλικανισμού, Thomas Paine, ο οποίος υποστήριξε ότι *η γη είναι κοινή ιδιοκτησία των ανθρώπων. Μόνο οι βελτιώσεις* (πάνω σε αυτή) *είναι ιδιωτικές. Κάθε ιδιοκτήτης, λοιπόν, οφείλει στην κοινότητα νοίκι. Και από αυτό θα χρηματοδοτηθεί το σχέδιο.* (Paine, 1795: 332, ο.ά. στο Standing, 2021 & Foner, 1945). Το σχέδιο αυτό αφορούσε τη χορήγηση ενός βασικού ετήσιου μερίσματος (dividend) και ενός εφάπαξ επιδόματος, το οποίο θα καταβαλλόταν στην ηλικία των 21 ετών, σε όλους, φτωχούς και πλούσιους, διότι, όπως πίστευε ο Paine, κάτι τέτοιο δεν είναι φιλανθρωπία, είναι δικαίωμα. Παρόμοια άποψη είχε και ο Henry George, που μίλησε για κοινή κληρονομιά όλων επί της γης[8].

Η παραπάνω προβληματική που εισήγαγε ο Paine με τη συνεισφορά του στη συζήτηση περί βασικού εισοδήματος (χωρίς φυσικά να χρησιμοποιεί αυτό τον όρο), αφορά, σε ένα γενικότερο πλαίσιο, τη φύση των φυσικών πόρων και της ιδιοποίησης αυτών (από ποιους και γιατί). Η διάσταση αυτή μας οδηγεί, με μαθηματική σχεδόν ακρίβεια, στο κλασικό παράδειγμα και επιχείρημα του Locke

---

[7] https://www.iefimerida.gr/politiki/oikologoi-prasinoi-basiko-eisodima-kai-perioysia

[8] Henry George (1879). Progress and Poverty, ο.ά. στο Standing (2021).

(Lockean proviso), κατά το οποίο η ατομική ιδιοποίηση των φυσικών πόρων πρέπει να αφήνει «επαρκή και καλά» για τους άλλους (Locke, 1990).

Σύμφωνα με τα επιχειρήματα που εκτέθηκαν σχηματικά παραπάνω, το βασικό εισόδημα βρίσκει τη θεωρητική θεμελίωσή του στην κοινωνική δικαιοσύνη και ταυτόχρονα συμβάλλει στην ενίσχυσή της, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση των έμφυλων σχέσεων, όπως υποστηρίχθηκε προηγουμένως. Άλλοι τρόποι με τους οποίους το βασικό εισόδημα υποστηρίζεται ότι συμβάλλει στην εμπέδωση της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι η προώθηση της ανεξαρτησίας και (οικονομικής) χειραφέτησης των ΑμεΑ, η έλλειψη στιγματισμού, το αίσθημα του ανήκειν, η κοινωνική αλληλεγγύη κ.ά.

Μία ακόμη ιδέα στην οποία εδράζεται και η οποία τροφοδοτείται από το δικαίωμα στο βασικό εισόδημα είναι αυτή της ελευθερίας, η οποία συνδέεται -και συχνά συγχέεται- με εκείνη της κοινωνικής δικαιοσύνης, λόγω της σημασιολογικής εγγύτητας των δύο εννοιών. Σύμφωνα με τη δεξιά ελευθεριακή (right libertarian) προσέγγιση, το βασικό εισόδημα (Murray, 2006) είναι ένας καλός τρόπος κατάργησης ή περιστολής του (κοινωνικού) κράτους και ελαχιστοποίησης της γραφειοκρατίας και των φόρων, που προάγει ταυτόχρονα τις ατομικές ελευθερίες. Απ' την άλλη (ιδεολογική) πλευρά, υποστηρίζεται ότι το βασικό εισόδημα συμβάλλει στην επίτευξη αυτού που ο Van Parijs ονομάζει *αληθινή ελευθερία*, δηλαδή όχι μονάχα στην κατοχύρωση του δικαιώματος αλλά και στην εξασφάλιση των μέσων για την άσκησή του (Van Parijs, 2004).

Υπάρχει, βέβαια, και η φαινομενικά παράδοξη και δυνητικά επικίνδυνη θέση του ελευθεριακού πατερναλισμού, κατά την οποία το κράτος οφείλει να προάγει την ορθή συμπεριφορά των ατόμων (behavioural economics), που έρχεται αρκετά κοντά στις απόψεις του Jeremy Bentham *(Panoptico)* και του ωφελιμισμού. Η άποψη αυτή είναι επικίνδυνη διότι με τα μέσα που διαθέτει πλέον το σύγχρονο κράτος και με τον τρόπο που τα χρησιμοποιεί «φλερτάρει» με τον αυταρχισμό. Σε αυτή έχουν τις θεωρητικές καταβολές τους όλα τα σύγχρονα προγράμματα κοινωνικής πολιτικής που θέτουν κριτήρια (οικονομικά, συμπεριφορικά κ.ά.) τα οποία μπορούμε να αντιδιαστείλουμε με την απροϋπόθετη φύση και την καθολικότητα του βασικού εισοδήματος.

Σε αντίθεση με την ωφελιμιστική φιλελεύθερη άποψη ότι η ελευθερία ισούται με μη-παρέμβαση, ο ρεπουμπλικανισμός μιλά για μη-κυριαρχία. Η ελευθερία

δεν είναι μια ιδιωτική υπόθεση, αλλά έγκειται στο δικαίωμα του να ανήκει κανείς σε μία ομάδα, μία συλλογικότητα. *Η ελευθερία υπάρχει στη συντροφικότητα της χειραφέτησης και στην από κοινού ενέργεια.* Και αυτό προϋποθέτει τον περιορισμό της δύναμης των «δυνατών», δηλαδή των πλουσίων, των υπεύθυνων για τη λήψη των αποφάσεων, των ελίτ και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Είναι προαπαιτούμενο σε αυτή την οπτική η δυνατότητα των ατόμων να λένε «ναι», αλλά και «όχι». Για όλα τα παραπάνω το βασικό εισόδημα υποστηρίζεται ισχυρά ότι λειτουργεί θετικά.

Η εφαρμοσιμότητα του βασικού εισοδήματος

Λόγω της έντονης συζήτησης σχετικά με τη δυνατότητα ενός κράτους να εφαρμόσει το του βασικό εισόδημα σε εθνικό επίπεδο, έχει ενδιαφέρον να σταθούμε στην εφαρμοσιμότητά του (feasibility), δηλαδή στο κατά πόσο είναι δυνατό, από πολλές απόψεις, να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί ένα πρόγραμμα βασικού εισοδήματος. Στη βιβλιογραφία σχετικά με την εφαρμοσιμότητα του βασικού εισοδήματος επισημαίνεται ότι κρίσιμο στοιχείο είναι το πλαίσιο στο οποίο αναλύεται και λαμβάνεται υπόψη αυτό το ενδεχόμενο. Η εφαρμογή ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος μπορεί να είναι ιδιαίτερα πιθανή σε μια περίπτωση, αλλά αδύνατη σε μία άλλη. Σύμφωνα με τα παραπάνω, πρέπει να εντοπιστούν και να αναλυθούν τα στοιχεία εκείνα που αποτελούν εμπόδια ή επιτρέπουν την εφαρμογή του βασικού εισοδήματος σε ένα συγκεκριμένο κράτος.

Η εφαρμοσιμότητα του βασικού εισοδήματος δεν αποτελεί ενιαίο και συμπαγές αντικείμενο, αλλά απαρτίζεται από διαφορετικές «εφαρμοσιμότητες». Οι de Wispelaere & Noguera (2012) θεωρούν ότι κάθε εξέταση εφαρμοσιμότητας πρέπει να λαμβάνει υπόψη φορείς (agency) και περιορισμούς (constraints) και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι μπορούν να εντοπιστούν τέσσερις διαφορετικοί τύποι εφαρμοσιμότητας: η στρατηγική εφαρμοσιμότητα (strategic feasibility), η θεσμική εφαρμοσιμότητα (institutional feasibility), η ψυχολογική εφαρμοσιμότητα (psychological feasibility) και η συμπεριφορική εφαρμοσιμότητα (behavioural feasibility). Η πρώτη σχετίζεται με την ικανότητα κινητοποίησης σημαινόντων πολιτικών ατόμων τα οποία θα υποστηρίξουν, θα προωθήσουν και θα εφαρμόσουν το βασικό εισόδημα. Η δεύτερη αφορά το βαθμό στον οποίο οι θεσμοί ενός κράτους επιτρέπουν την εφαρμογή ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος. Η τρίτη αποτελεί τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στην πιθανή εφαρμογή του βασικού εισοδήματος. Τέλος, η τέταρτη συνδέεται με τις αλλαγές που υποστηρίζεται ότι θα φέρει το βασικό εισόδημα, λόγω των οποίων τα άτομα θα πειστούν να το υποστηρίξουν.

Εντός του παραπάνω πλαισίου, ο Torry (2016) διακρίνει τη στρατηγική εφαρμοσιμότητα σε political και policy feasibility. Η πρώτη συνδέεται με τη συνάφεια που έχει το βασικό εισόδημα με τις πολιτικές ιδεολογίες των πολιτικών φορέων (agency) οι οποίοι είναι αναγκαίο να δράσουν με σκοπό την εφαρμογή ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στη δυνατότητα που έχει το βασικό εισόδημα να κατευθύνει την πολιτική διαδικασία (policy process) από την ιδέα στην εφαρμογή, μέσω θεσμών και πολιτικών διαδικασιών. Επίσης, ο συγγραφέας μετονομάζει τη θεσμική εφαρμοσιμότητα σε διοικητική (administrative feasibility), καθώς θεωρεί ότι αυτή αποτελείται τόσο από τη δυνατότητα διαχείρισης του βασικού εισοδήματος, μετά την εφαρμογή του προγράμματος, όσο και από τη δυνατότητα διαχείρισης της μετάβασης σε αυτό. Τέλος, ο Torry προσθέτει και μια πέμπτη εφαρμοσιμότητα, τη χρηματοδοτική (financial feasibility). Ο όρος εμπεριέχει τόσο τη δημοσιονομική εφαρμοσιμότητα (fiscal feasibility) του βασικού εισοδήματος, που αφορά το κατά πόσο ένα κράτος έχει την οικονομική δυνατότητα να το χρηματοδοτήσει, όσο και την οικονομική εφαρμοσιμότητά του από την πλευρά των νοικοκυριών (household financial feasibility), το εάν δηλαδή ένα τέτοιο πρόγραμμα μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς να επιβαρύνει δυσβάσταχτα τα νοικοκυριά, μέσω της αναγκαίας επιπλέον φορολογίας, στοιχεία που διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τρόπο χρηματοδότησης του εκάστοτε προγράμματος βασικού εισοδήματος.

Όλα τα παραπάνω, σύμφωνα με τους συγγραφείς που αναφέραμε, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εξέταση και το σχεδιασμό μιας πολιτικής βασικού εισοδήματος. Ίσως όμως το πιο ενδιαφέρον συμπέρασμα που μπορούμε να εξαγάγουμε σχετικά με την εφαρμοσιμότητα του βασικού εισοδήματος είναι το πόσο διαφορετική μπορεί να είναι η αξιολόγηση/στάθμισή της από κράτος σε κράτος και, επίσης, το πόσο πολύ μπορεί να αλλάξει σε βάθος χρόνου. Ένας σχετικά γρήγορος ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης μπορεί δυνητικά να αποτελέσει τον παράγοντα που θα διασφαλίσει τις συνθήκες εκείνες που καθιστούν την υιοθέτηση ενός βασικού εισοδήματος εφικτή. Από την άλλη, μια οικονομική κρίση και η συνακόλουθη ύφεση, μπορεί να συμβάλουν στη μεταστροφή της κοινής γνώμης σχετικά με αυτό.

Οι οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις του βασικού εισοδήματος

Όπως καταδεικνύει η βιβλιογραφία, η συζήτηση γύρω από την αναγκαιότητα ή μη της θεσμοθέτησης ενός βασικού εισοδήματος και τη δυνατότητα εφαρμογής

του καταλήγει στην οικονομική εφαρμοσιμότητα και γενικότερα στις οικονομικές του διαστάσεις. Μία από τις σημαντικότερες πτυχές αυτής της συζήτησης είναι ο τρόπος χρηματοδότησης του βασικού εισοδήματος, για τον οποίο έχουν προταθεί διάφορες εναλλακτικές, όπως η αύξηση της φορολογίας, η φορολόγηση του πλούτου ή η θέσπιση ενός φόρου ρύπανσης ή ακόμα και ενός φόρου τεχνολογίας (robot tax), ανάλογα (και) τους σκοπούς τους οποίους καλείται να υπηρετήσει το βασικό εισόδημα. Ακόμη μία σημαντική παράμετρο αυτής της συζήτησης αποτελεί το ύψος της παροχής και ο τρόπος καθορισμού του. Εδώ εντοπίζονται προτάσεις όπως το να λαμβάνεται υπόψη το ΑΕΠ, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ και το επίπεδο απασχόλησης ή το να καθορίζεται το βασικό εισόδημα ως ποσοστό του ορίου φτώχειας.

Όσοι τάσσονται κατά του βασικού εισοδήματος τονίζουν ότι, εφόσον θα δίνεται σε όλους και το ύψος του θα πρέπει να καθοριστεί σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο ώστε να επιτύχει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (περιορισμό της φτώχειας και των ανισοτήτων), η χρηματοδότησή του φαντάζει από ιδιαίτερα δύσκολη έως αδύνατη (OECD, 2017), με αποτέλεσμα να συνεπάγεται είτε σημαντική αύξηση της φορολογίας είτε την αποδιάρθρωση (ολική ή μερική) του παραδοσιακού κράτους πρόνοιας. Ακόμα, εκφράζεται ο κίνδυνος το βασικό εισόδημα να είναι πληθωριστικό, με αποτέλεσμα να αναιρέσει με την εφαρμογή του τις επιδιώξεις του (Flassbeck, 2017).

Από την άλλη, οι υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος θεωρούν ότι το οικονομικό κόστος του είναι ένα σημαντικό εμπόδιο, το οποίο όμως μπορεί να ξεπεραστεί. Εκτιμούν ότι η αύξηση της φορολογίας που τυχόν θα χρειαστεί μπορεί να γίνει σε επίπεδα και με τρόπο (π.χ. προοδευτική φορολογία) που δεν θα επιβαρύνουν σημαντικά τα κατώτερα και μεσαία ιδίως στρώματα της κοινωνίας. Επίσης, υποστηρίζεται ότι η εισαγωγή ενός βασικού εισοδήματος θα πρέπει να συνοδευτεί από μια γενικότερη φορολογική μεταρρύθμιση, η οποία θα προάγει την ισότητα και θα είναι λιγότερο ανεκτική σε φοροελαφρύνσεις και φοροαπαλλαγές, ώστε όλοι να πληρώνουν το δίκαιο μερίδιο που τους αναλογεί. Παράλληλα, επισημαίνεται ότι η καθιέρωση ενός βασικού εισοδήματος θα συμβάλει στην τόνωση της οικονομίας, με την εισαγωγή σε αυτή επιπλέον διαθέσιμου εισοδήματος προς κατανάλωση (disposable income), οπότε το βασικό εισόδημα θα είναι σε θέση να συνεισφέρει στην ίδια του την χρηματοδότηση[9].

---

[9]-Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το σύνολο του βασικού εισοδήματος θα είναι εν κινήσει και δεν θα αποταμιευθεί ένα μέρος του. Η ακριβής αποτύπωση των σχετικών ποσοστών, ωστόσο, είναι σχεδόν αδύνατον να γίνει εκ των προτέρων.

Παρ' όλα αυτά, ο Standing (2021) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι *το ζήτημα* (της οικονομικής εφαρμοσιμότητας του βασικού εισοδήματος) *είναι πολιτικό*. Οι υπέρμαχοί του υποστηρίζουν ότι η υιοθέτηση ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος προϋποθέτει πρώτα από όλα την εξασφάλιση της απαιτούμενης πολιτικής βούλησης. Εφόσον επιτευχθεί αυτό, θα καταστεί δυνατή η πραγμάτωση και των υπόλοιπων διαστάσεων, όσο απαιτητικές και δύσκολες και αν φαίνονται να είναι.

Σε αυτή την κατεύθυνση, προέχει η αναζήτηση συμμάχων και πολιτικών δρώντων οι οποίοι θα στηρίξουν, θα προωθήσουν και θα υλοποιήσουν την ιδέα του βασικού εισοδήματος. Μέχρι στιγμής δεν σημειώνονται άξιες λόγου κινήσεις προς αυτή την κατεύθυνση, πέραν της υποστήριξης του βασικού εισοδήματος από σχεδόν όλα τα κόμματα Οικολόγων/Πρασίνων, τα οποία επιλέγουν να προωθήσουν το βασικό εισόδημα ως μέρος της, πολιτικής ατζέντας τους. Επίσης, εκ των ων ουκ άνευ είναι η διασφάλιση της συναίνεσης της κοινωνικής πλειοψηφίας, κάτι που σχετίζεται άμεσα με τις καμπάνιες προώθησης του βασικού εισοδήματος. Φτάνει να δει κανείς την ιστορία του σχετικού δημοψηφίσματος στην Ελβετία το 2016 για να καταλάβει την κρισιμότητα αυτής της παραμέτρου. Η πανδημία πάντως φαίνεται να έχει «ταράξει τα νερά πολλά κράτη και πολιτικοί φορείς έχουν αρχίσει να μπαίνουν στη συζήτηση για το βασικό εισόδημα, ενώ εκτιμάται ότι και η πρακτική της οικονομικής ενίσχυσης πληττόμενων από τον κορονοϊό εργαζομένων και επιχειρήσεων μπορεί να συμβάλει στην αλλαγή στάσης απέναντι σε πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος καθολικού χαρακτήρα.

3. Βασικό εισόδημα και λοιπές πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος

Η ανάγκη προστασίας των μελών μιας κοινωνίας που είναι πιο ευάλωτα και η διασφάλιση κάποιων ελάχιστων μέσων διαβίωσης φαίνεται να αποτελεί πρόταγμα όλων λίγο πολύ των μορφών κοινωνικής οργάνωσης του ανθρώπου (Δημουλάς, 2017). Η θέσμιση του κοινωνικού κράτους αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση. Αλλά η κοινωνική πρόνοια, που παραδοσιακά σχετιζόταν με τα καθεστώτα ευημερίας, ειδικά στο απόγειό τους μεταπολεμικά, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τη συνεισφορά μέσω της κοινωνικής ασφάλισης και την

ανταπόδοση μέσω της απασχόλησης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είχε χαρακτηριστικά καθολικότητας (κάτι το οποίο εύλογα συμπεραίνει κανείς αν αναλογιστεί ότι την εποχή εκείνη υπήρχε σχεδόν μηδενική ανεργία). Οι κρίσεις του καπιταλισμού, η επισφάλεια στην αγορά εργασίας και η αυξανόμενη ανεργία των τελευταίων δεκαετιών, σε συνδυασμό με την εντεινόμενη ανισότητα και η φτώχεια, δείχνουν ότι αυτό το μοντέλο μάλλον δεν είναι πλέον επαρκώς αποτελεσματικό – ή ότι αποτελεί έστω κομμάτι διαφορετικής κοινωνικής οργάνωσης (βιομηχανικός καπιταλισμός) από αυτή στην οποία ζούμε σήμερα.

Μια εναλλακτική λύση που έχει αποκτήσει δυναμική τα τελευταία χρόνια και εφαρμόζεται ως ένα βαθμό από μεγάλη μερίδα κρατών είναι η θέσπιση παροχών στη βάση της ιδιότητας του πολίτη, ανεξάρτητα από την (οικονομική) συνεισφορά των ατόμων. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος, στις οποίες εντάσσεται και το βασικό εισόδημα. Οι ως άνω πολιτικές μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε επιλεκτικές/στοχευμένες και καθολικές. Η πλέον διαδεδομένη πολιτική επιλεκτικών παροχών είναι το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (ΕΕΕ), στην οποία και θα επικεντρωθούμε.

Στο σημείο αυτό και υπό το φως του παρατηρούμενου μετασχηματισμού του κοινωνικού κράτους, αξίζει να αναφερθεί ότι η υιοθέτηση επιλεκτικών μορφών κοινωνικής πρόνοιας δείχνει και τη συνολικότερη απομάκρυνση της κοινωνικής πολιτικής από το μοντέλο της καθολικότητας (Χλέτσος, 2008), που ως ένα βαθμό χαρακτήριζε τα μεταπολεμικά καθεστώτα ευημερίας, με πολιτικές όπως η καθολική πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και στην εκπαίδευση (Δημουλάς, 2017), και προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης ενός «διχτυού ασφάλειας» για τους πιο ευάλωτους, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Στο ΕΕΕ εντοπίζονται πολλά από τα χαρακτηριστικά του βασικού εισοδήματος. Η βασική διαφορά συνίσταται στην ύπαρξη κριτηρίων (πόρων διαβίωσης και στάσης έναντι της εργασίας) για την χορήγησή του, τα οποία απουσιάζουν στην περίπτωση του βασικού εισοδήματος. Κατ' επέκταση, υπάρχει απόκλιση και ως προς την ομάδα-στόχο/τους αποδέκτες εκάστης παροχής, καθώς το ΕΕΕ αποσκοπεί στην καταπολέμηση της ακραίας ή απόλυτης φτώχειας και στη στήριξη των κοινωνικών ομάδων που χαρακτηρίζονται ως οικονομικά «ευάλωτες» (ενώ το βασικό εισόδημα προορίζεται για όλους). Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της χορήγησής του σε άτομα που έχουν απόλυτη ανάγκη από ένα επίδομα, προκειμένου το συνολικό εισόδημά τους να μην υπολείπεται ενός κατώτατου ορίου. Ο καθορισμός του οποίου γίνεται σε συνάρτηση με το εκάστοτε οριζόμενο όριο επιβίωσης και φτώχειας. *Με τον τρόπο αυτό, μεταξύ άλλων, το κράτος παρέχει στους πολίτες ένα «κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας»* (Ματσαγγάνης, 1999).

Οι επιδιώξεις του ΕΕΕ, καθώς και τα αποτελέσματα που παράγει, έχουν αποτελέσει αντικείμενο έντονης κριτικής. Για παράδειγμα, το ΕΕΕ έχει κατηγορηθεί ότι λειτουργεί ως αντικίνητρο για εργασία (παγίδα ανεργίας), ειδικά σε μια οικονομία όπου ο βασικός μισθός είναι χαμηλός. Αυτό συμβαίνει διότι για κάποιο άτομο που είναι αποδέκτης ΕΕΕ *η εργασία είναι αυτή καθαυτή πηγή αρνητικής ωφέλειας* (Ματσαγγάνης, 1999), δεδομένου ότι η χορήγησή του διακόπτεται στην περίπτωση που οι υπόλοιπες πηγές εισοδήματος καταφέρουν να φτάσουν ή να ξεπεράσουν το κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας που έχει καθοριστεί. Ακόμη μία αρνητική διάσταση των επιλεκτικών μορφών παροχής εγγυημένου εισοδήματος είναι ο στιγματισμός που συνεπάγονται: τα άτομα είναι αρνητικά προδιατεθειμένα να λάβουν μια παροχή που θα τα κατατάξει συνειρμικά στην κατηγορία «φτωχός» ή «ευπαθής», με αποτέλεσμα να δηλώνουν συμμετοχή στο πρόγραμμα λιγότεροι δικαιούχοι από όσους το έχουν πραγματικά ανάγκη. Με άλλα λόγια, η ίδια η φύση του επιδόματος λειτουργεί αποτρεπτικά.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, τίθεται εύλογα το δίλημμα ανάμεσα σε ΕΕΕ και βασικό εισόδημα, με το πρώτο να προτιμάται έναντι του δεύτερου από τα κράτη και πολλούς διεθνείς οργανισμούς. Δύο στοιχεία που φαίνεται να αιτιολογούν αυτή την επιλογή είναι αφενός η χρηματοδότηση του βασικού εισοδήματος και αφετέρου η άποψη ότι η εφαρμογή ενός προγράμματος βασικού εισοδήματος θα ζημίωνε ευπαθείς ομάδες που είναι διακαιούχοι ειδικών κοινωνικών επιδομάτων, όπως ΑμεΑ (OECD, 2017). Λόγω της καθολικότητάς του, το βασικό εισόδημα θεωρείται ότι θα επιβαρύνει σε μεγάλο βαθμό τα δημόσια ταμεία, καθώς η χρηματοδότησή του θα απαιτούσε, όπως είδαμε, είτε αύξηση της φορολογίας είτε την περιστολή ή κατάργηση πολλών (ή όλων των) κοινωνικών πολιτικών. Ως προς το τελευταίο, η αντικατάσταση του κοινωνικού κράτους με το βασικό εισόδημα αποτελεί τη μοναδική περίπτωση κατά την οποία το τελευταίο υποστηρίζεται από φορείς που υπό άλλες συνθήκες θα ήταν εναντίον του, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν παραπάνω σχετικά με τη δεξιά ελευθεριακή προσέγγιση (Browne & Immervoll, 2017). Σε αυτή τη γραμμή σκέψης εγγράφεται και η προτίμηση των επιλεκτικών έναντι των καθολικών παροχών: η στοχευμένη αντιμετώπιση ενός ζητήματος θεωρείται ότι αποτελεί αποτελεσματικότερη πολιτική.

Αυτά τα δύο όμως δεν αποτελούν τις μοναδικές πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος που έχουν προταθεί ή έχουν εφαρμοστεί στον κόσμο. Μία ακόμη είναι ο Αρνητικός Φόρος Εισοδήματος (ΑΦΕ), τα βασικά χαρακτηριστικά του οποίου αποκρυσταλλώθηκαν από τον Milton Friedman (1962) και ο οποίος

εφαρμόστηκε σε κάποιο βαθμό, πιλοτικά ή μη, στη Βόρεια Αμερική.[10] Ο ΑΦΕ αποτελεί μια ενδιάμεση πολιτική ανάμεσα στο βασικό εισόδημα και το ΕΕΕ, συνίσταται σε ένα είδος φορολογικής πίστωσης για εισοδήματα που υπολείπονται ενός ορισμένου επιπέδου και συνήθως έχει και άλλα κριτήρια (όπως η ύπαρξη και ο αριθμός των παιδιών σε μια οικογένεια/ένα νοικοκυριό). Ο ΑΦΕ, σε αντίθεση με το ΕΕΕ, μειώνεται σταδιακά, σε μια προσπάθεια να καταπολεμηθεί με τον τρόπο αυτό η παγίδα φτώχειας που αυτός συνεπάγεται (Ματσαγγάνης, 1999).

Εν κατακλείδι, η παραπάνω συζήτηση σχετικά με τις διαφορετικές πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά το σχεδιασμό και την υλοποίηση του εκάστοτε προγράμματος, πάντα εντός του εκάστοτε πλαισίου και της αντίστοιχης συγκυρίας (χωρικής, χρονικής, πολιτικής κ.ο.κ.). Και αυτό διότι, λόγω της πολυπλοκότητας του ζητήματος των πολιτικών εγγυημένου εισοδήματος, αλλά και των διαφορετικών χαρακτηριστικών των καθεστώτων ευημερίας ανά τον κόσμο, απαιτείται ενδελεχής έρευνα και ανάλυση της βέλτιστης, κατά περίπτωση, κοινωνικοπρονοιακής πολιτικής. Η δε κατανόηση των χαρακτηριστικών και των διαφορών ανάμεσα στις διαφορετικές πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος είναι σημαντική για την αποφυγή σύγχυσης σε ό,τι αφορά υλοποιούμενα προγράμματα.

4. Εφαρμογές του βασικού εισοδήματος

Το βασικό εισόδημα, μέχρι και σήμερα, δεν έχει εφαρμοστεί πουθενά στον κόσμο στην ολότητα των χαρακτηριστικών του. Σε αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η έλλειψη διαθέσιμων εμπειρικών στοιχείων σχετικά με τις επιπτώσεις και τις διαστάσεις του, καθώς και ως ένα βαθμό η σύγχυση σχετικά με το ακριβές περιεχόμενό του. Παρ' όλα αυτά, έχουν υπάρξει πολλαπλές προσπάθειες υλοποίησης, πιλοτικών και μη, προγραμμάτων εγγυημένου εισοδήματος παρεμφερών με αυτό, τα οποία είναι σε θέση να βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση του βασικού εισοδήματος και να δώσουν σημαντικές πληροφορίες γύρω από τα οικονομικά, πολιτικά και διοικητικά ζητήματα που εγείρει η εφαρμογή του. Το παρόν κεφάλαιο προβαίνει σε μια κριτική επισκόπηση μερικών από αυτά τα προγράμματα με σκοπό τη βέλτιστη και σφαιρική κατανόηση των διαστάσεων του υπό εξέταση ζητήματος[11].

---

[10] Στις ΗΠΑ εφαρμόζεται από το 1975 μια παραλλαγή του ΑΦΕ με την ονομασία «Earned Income Tax Credit».

[11] Για τα προγράμματα που αναφέρονται στο παρόν κεφάλαιο, βλ. ενδεικτικά Stanford Basic Income Lab [cartographer] (2020). Global Map of Basic Income Experiments [map]. Retrieved from https://basicincome.stanford.edu/research/basic-income-experiments/ & Standing (2021).

Οι πρώτες εφαρμογές προγραμμάτων εγγυημένου εισοδήματος εντοπίζονται στη Β. Αμερική της δεκαετίας του 1970. Μία από αυτές στον Καναδά, όπου για περίπου τρία χρόνια εφαρμόστηκε πιλοτικά ένα πρόγραμμα ΑΦΕ (Αρνητικού Φόρου Εισοδήματος) που ονομάστηκε «Mincome» και αφορούσε την περιοχή της Manitoba[12]. Για την επαλήθευση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκαν ως ομάδα ελέγχου πόλεις της γύρω περιοχής[13]. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε στη βάση νοικοκυριών (και όχι ατομικά) και το ύψος της παροχής ανερχόταν στο 60% του ορίου φτώχειας. Λόγω πολιτικών κυρίως επιλογών και έλλειψης ενδιαφέροντος, τα δεδομένα δεν αναλύθηκαν παρά πολύ αργότερα, πριν από λίγα μόλις χρόνια. Ένα από τα χαρακτηριστικότερα συμπεράσματα ήταν ότι βελτιώθηκε σημαντικά η υγεία των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα.

Ένα ακόμα πρόγραμμα εγγυημένου εισοδήματος ήταν αυτό που υιοθετήθηκε από την πολιτειακή κυβέρνηση της Αλάσκας, το οποίο συνεχίζεται μέχρι σήμερα, γεγονός που το καθιστά μοναδικό, καθώς όλα (σχεδόν) τα υπόλοιπα προγράμματα που έχουν εφαρμοστεί κατά καιρούς αποτελούν πιλοτικές εφαρμογές. Το 1976 η πολιτειακή κυβέρνηση αποφάσισε να ιδρύσει ένα Μόνιμο Ταμείο (Alaska Permanent Fund), το οποίο χρηματοδοτείται από τα κέρδη των πετρελαϊκών πηγών που απέκτησε η Πολιτεία και χρησιμοποιείται για να παρέχει ένα ετήσιο μέρισμα (dividend) σε όλους τους επίσημους κατοίκους της (όσοι κατοικούν για τουλάχιστον έναν χρόνο στην Αλάσκα). Το ύψος αυτού του μερίσματος καθορίζεται από διάφορους οικονομικούς δείκτες και μεγέθη, όπως το μέγεθος του Ταμείου την εκάστοτε τελευταία πενταετία. Σε απόλυτους αριθμούς, ξεκίνησε από τα περίπου 400 δολάρια και έφτασε τα 2.000 δολάρια το 2015. Είναι σαφές ότι ακόμα και το κατά πολύ αυξημένο ύψος του κατά την τελευταία πενταετία δεν επαρκεί για να καλύψει τις βασικές ανάγκες των αποδεκτών του, ούτε για να πετύχει τους στόχους που θέτει η βιβλιογραφία για το βασικό εισόδημα.

Τα προγράμματα εγγυημένου εισοδήματος άρχισαν να φθίνουν τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Χρειάστηκε η αναζωπύρωση του επιστημονικού ενδιαφέροντος για το βασικό εισόδημα τη δεκαετία του 2000 και το ξέσπασμα της κρίσης του 2007-2008 για να ξαναστραφούν οι κυβερνήσεις προς τον πειραματισμό με αυτή τη ιδιαίτερη μορφή κοινωνικής πολιτικής. Η πλέον συνήθης εφαρμογή

---

[12]- Συγκεκριμένα τις πόλεις Winnipeg και Dauphin.

[13]- Η ομάδα ελέγχου σε πειράματα τέτοιου τύπου χρησιμεύει στη σύγκριση των αποτελεσμάτων του πειράματος. Συγκεκριμένα, η ομάδα στόχου που συμμετέχει στο πείραμα συγκρίνεται με την ομάδα ελέγχου (η οποία δεν λαμβάνει μέρος στο πείραμα) ως προς κάποιες συγκεκριμένες μεταβλητές, με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το ποια αποτελέσματα οφείλονται στις παρεμβάσεις του πειράματος.

αφορά το ΕΕΕ. Αλλά αρκετές είναι και οι -αποκλειστικά πιλοτικές- εφαρμογές προγραμμάτων που προσομοιάζουν στο βασικό εισόδημα. Σημαντική επισήμανση για τα προγράμματα αυτά είναι ότι αναλύονται στη βιβλιογραφία σε δύο διακριτές ομάδες: εκείνα που υλοποιήθηκαν ή υλοποιούνται σε αναπτυσσόμενες χώρες και εκείνα των αναπτυγμένων χωρών. Αυτό συμβαίνει λόγω της διαφοράς στις επιπτώσεις τους και στα αποτελέσματα που παράγουν.

Πιο συγκεκριμένα, δύο από τα προγράμματα εγγυημένου *βασικού* εισοδήματος που εφαρμόστηκαν σε αναπτυσσόμενες χώρες και έχουν απασχολήσει αρκετά τη βιβλιογραφία είναι αυτά της Ναμίμπιας και της Ινδίας. Και τα δύο εντάσσονται στις γνησιότερες μορφές υλοποίησης βασικού εισοδήματος που απαντώνται, και γι' αυτό μνημονεύονται συχνά στη σχετική δημόσια συζήτηση. Στη Ναμίμπια εφαρμόστηκε την περίοδο 2008-2009 στο χωριό Otjivero-Omitara ένα πρόγραμμα βασικού εισοδήματος που αφορούσε 1.000 άτομα. Εμπνευστής της ιδέας αλλά και φορέας υλοποίησής της ήταν το Namimbian Basic Income Grant Coalition, το οποίο κατάφερε να βρει πόρους για το πρόγραμμα από δωρεές ιδρυμάτων και ιδιωτών. Το ύψος του βασικού εισοδήματος ήταν 100 δολάρια Ναμίμπιας τον μήνα (που αντιστοιχεί περίπου στο 30% του ορίου φτώχειας) και αφορούσε όλο τον πληθυσμό του χωριού (ακόμη και τα παιδιά), εκτός από τους άνω των 60 ετών που εισέπρατταν σύνταξη. Κάποια από τα αποτελέσματα του προγράμματος αυτού ήταν: καλύτερη διατροφή, βελτίωση της υγείας, χαμηλότερα ποσοστά διακοπής της (βασικής) εκπαίδευσης και ενδυνάμωση των γυναικών.

Στην περίπτωση της Ινδίας η αναφορά στην εφαρμογή του βασικού εισοδήματος αφορά στην πραγματικότητα τρία πιλοτικά προγράμματα που υλοποιήθηκαν την περίοδο 2009-2013. Το μικρότερο από αυτά αφορούσε οικογένειες που διέμεναν στο Δυτικό Δελχί και ήταν κάτοχοι καρτών «κάτω του ορίου της φτώχειας» (Below-Poverty-Line cards), στο πλαίσιο μιας πολιτικής που παρείχε τρόφιμα σε φτωχά νοικοκυριά. Οι οικογένειες είχαν την επιλογή να αλλάξουν την παροχή που εισέπρατταν σε είδος σε ισάξιο χρηματικό ποσό για έναν χρόνο, πράγμα το οποίο επέλεξαν περίπου οι μισές. Σημαντικά αποτελέσματα του προγράμματος αυτού ήταν η βελτίωση της διατροφής όσων επέλεξαν το βασικό εισόδημα και το γεγονός ότι κανείς από όσους έκαναν αυτή την επιλογή δεν εξέφρασε την επιθυμία επιστροφής στο πρόγραμμα της παροχής τροφίμων, ενώ συνέβη το αντίστροφο. Το πρόγραμμα δεν προέβλεπε την ύπαρξη ομάδας ελέγχου.

Το δεύτερο πρόγραμμα αφορούσε 6.000 άτομα σε οκτώ χωριά της περιοχής Madhya Pradesh, τα οποία θα λάμβαναν ένα μηνιαίο βασικό εισόδημα για δεκαοκτώ μήνες, και δώδεκα χωριά ως ομάδα ελέγχου. Στις οικογένειες χαμηλού εισοδήματος δίνονταν 30% περισσότερα χρήματα. Τα σημαντικότερα αποτελέσματα των πιλοτικών αυτών προγραμμάτων ήταν η συνολική βελτίωση της ευημερίας των συμμετεχόντων σε τομείς όπως η διατροφή, η υγιεινή και η υγεία, η μείωση των ποσοστών σχολικής εγκατάλειψης, η βελτίωση της κοινωνικής ισότητας, η χειραφετική ώθηση που δόθηκε σε κοινωνικές ομάδες που βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση, όπως οι γυναίκες και τα ΑμεΑ, και η αύξηση της εργασίας και της απασχόλησης, στοιχείο που καταρρίπτει τους ισχυρισμούς των επικριτών του βασικού εισοδήματος περί αεργίας και διαφορετικής αντίληψης περί της απασχόλησης.

Ενδιαφέρον για το βασικό εισόδημα έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια και στην Ευρώπη, όπου συναντάμε πληθώρα παραδειγμάτων. Αρχικά θα αναφερθούμε στο ελβετικό δημοψήφισμα του 2016, το οποίο αφορούσε την θεσμοθέτηση ενός βασικού εισοδήματος σε όλη την ελβετική επικράτεια μέσω της εισαγωγής της σχετικής πρόνοιας στο Σύνταγμα της χώρας. Αν και η πρόταση δεν έγινε δεκτή (73% ψήφισαν κατά της υιοθέτησής της), άφησε σημαντική παρακαταθήκη στη χώρα, καθώς ήταν η αφορμή να εκκινήσει η συζήτηση σχετικά με το βασικό εισόδημα και να αποκτήσει δυναμική. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο δημόσιος διάλογος που προηγήθηκε του δημοψηφίσματος, καθώς πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι εγείρονται ζητήματα παραπληροφόρησης ανάλογα του δημοψηφίσματος για το Brexit (Standing, 2021).

Εν συνεχεία έχουμε το πιλοτικό πρόγραμμα βασικού εισοδήματος που εφαρμόστηκε στην Φινλανδία και αφορούσε 2.000 άνεργους ηλικίας 25-58 ετών, τυχαία επιλεγμένους μεταξύ του συνόλου των κατοίκων της χώρας, το οποίο διήρκησε 2 χρόνια, από τον Ιανουάριο του 2017 έως τα τέλη του 2018. Το πρόγραμμα εντασσόταν στην κυβερνητική στρατηγική για την αναζήτηση τρόπων βελτίωσης των κοινωνικών πολιτικών και μείωσης της γραφειοκρατίας. Το μηνιαίο ύψος του -αφορολόγητου- βασικού εισοδήματος το οποίο χορηγούνταν χωρίς όρους και χωρίς οικονομικά κριτήρια, ήταν 560 ευρώ. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι βελτιώθηκε η συνολικότερη ευημερία των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα και η αντίληψή τους ως προς αυτή, ενώ δεν καταγράφηκαν αρνητικές επιπτώσεις ως προς την απασχόλησή τους.

Τον Οκτώβριο του 2017, το δημοτικό συμβούλιο της Βαρκελώνης, σε συνεργασία με το Urban Innovative Actions της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και με διάφορους ερευνητικούς οργανισμούς, ξεκίνησε ένα πιλοτικό πρόγραμμα εγγυημένου εισοδήματος, το B-Mincome. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 2.000 νοικοκυριά από την περιοχή Besos, από τα οποία τα 1.000 λάμβαναν το επίδομα Municipal Inclusion Support (SMI) και τα υπόλοιπα 1.000 λειτουργούσαν ως ομάδα ελέγχου. Το B-Mincome στην πραγματικότητα αποτελούταν από οχτώ διαφορετικές εκδοχές, ανάλογα με το αν είχε ή όχι οικονομικά κριτήρια, αν το επιλεγμένο νοικοκυριό συμμετείχε μέσω του προγράμματος σε κάποια άλλη κοινωνική πολιτική και αν η συμμετοχή αυτή ήταν ή όχι υποχρεωτική. Οι πολιτικές του προγράμματος αφορούσαν την εργασιακή κατάρτιση και εκπαίδευση, τη συμμετοχή σε προγράμματα κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, την εγγυημένη στέγαση και τη συμμετοχή στην κοινότητα.

Πέραν της μη ατομικής χορήγησης του επιδόματος, το B-Mincome διαφέρει από τα συνήθη προγράμματα βασικού εισοδήματος και επειδή το ύψος του καθορίζεται μέσω της οικονομικής κατάστασης του νοικοκυριού. Το πρόγραμμα αποσκοπούσε στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, στην ανάδειξη των καταλληλότερων για τη βελτίωση της θέσης των συμμετεχόντων εκδοχών του και στη διερεύνηση της δυνατότητας περιορισμού μέσω ενός τέτοιου εγχειρήματος των διοικητικών και γραφειοκρατικών βαρών και του διοικητικού και λειτουργικού κόστους.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το Eastern Band of Cherokee Indians Casino Revenue Fund στη Βόρεια Καρολίνα των ΗΠΑ, το οποίο από το 1996 παρέχει στα μέλη των γηγενών Αμερικανών της φυλής Cherokee των κομητειών (counties) Jackson, Swain και Hayward που κάνουν αίτηση ένα εξαμηνιαίο βασικό εισόδημα που κυμαίνεται γύρω στα 3.500-6.000 δολάρια. Τα χρήματα προέρχονται από τα έσοδα του Harrah's Cherokee Casino Resort, που λειτουργεί μέσω ειδικής άδειας για αυτόχθονες Αμερικανούς. Αυτή η περίπτωση αποτελεί μία από τις γνησιότερες εφαρμογές βασικού εισοδήματος, καθώς ο ορισμός που δώσαμε εισαγωγικά αναφερόταν στην πολιτική κοινότητα ως την αρχή που δύναται να παρέχει ένα βασικό εισόδημα. Εν προκειμένω πρόκειται για την πολιτική/κοινοτική ηγεσία των αυτόχθονων Αμερικανών της φυλής Cherokee.

Παρόμοια περίπτωση αποτελεί το Wealth Partaking Scheme στο Macau, το οποίο εφαρμόζεται από το 2008. Η κυβέρνηση παρέχει στους κατοίκους, μόνιμους και μη[14], ένα ετήσιο βασικό εισόδημα, το οποίο αποσκοπεί στην -έστω και μερική- άμβλυνση των επιπτώσεων του πληθωρισμού. Η ονομασία του προγράμματος παραπέμπει και σε μια μέριμνα αναδιανομής, στην οποία έχουμε αναφερθεί εισαγωγικά, η οποία όμως δεν προκύπτει με σαφήνεια ότι ήταν επιδίωξη των εμπνευστών του προγράμματος. Το ποσό είναι σχετικά μικρό (σύμφωνα με κάποιες εκτιμήσεις αγγίζει το 20% του διαμέσου εισοδήματος) και δίνεται σε τοπικό νόμισμα.

Ακόμη ένα ιδιαίτερο πρόγραμμα βασικού εισοδήματος που αξίζει να αναφερθεί είναι το Youth Basic Income Program στην Νότια Κορέα. Αποτελεί μία ακόμη αρκετά γνήσια εφαρμογή του βασικού εισοδήματος, με τη διαφορά ότι απευθύνεται σε άτομα ηλικίας 24 ετών. Ο σκοπός του προγράμματος είναι η στήριξη των νέων μέσω της οικονομικής ενίσχυσής τους. Το πρόγραμμα λειτουργεί από το 2018 και χορηγεί 250.000 won κατ' άτομο (ή 212 δολάρια) σε τριμηνιαία βάση. Και σε αυτή την περίπτωση το ποσό είναι σχετικά μικρό.

Τα τελευταία χρόνια, ειδικά εν μέσω πανδημίας, έχουν πυκνώσει οι προσπάθειες υλοποίησης προγραμμάτων βασικού εισοδήματος, πιλοτικών ή μη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα προγράμματα ενίσχυσης εργαζομένων και επιχειρήσεων που επλήγησαν από τα μέτρα καταπολέμησης της πανδημίας, που εφάρμοσαν οι περισσότερες αναπτυγμένες χώρες ανά τον κόσμο. Στις περισσότερες περιπτώσεις, βέβαια, θα λέγαμε ότι τα πιλοτικά προγράμματα βασικού εισοδήματος αποτελούν μια μάλλον πιο γενναιόδωρη και συμπεριληπτική εκδοχή ενός ΕΕΕ παρά ένα βασικό εισόδημα στα πρότυπα άλλων πολιτικών, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά που έχουμε αναφέρει. Αυτό όμως που είναι αξιοσημείωτο είναι ότι το βασικό εισόδημα αποκτά δυναμική, απήχηση και υποστήριξη.

Αρκεί κανείς να ψάξει τους υποστηρικτές του βασικού εισοδήματος στον κόσμο για να καταλάβει αυτή τη δυναμική, από μεγάλους επιχειρηματίες (όπως ο Elon Musk και ο Mark Zuckerberg) μέχρι υποψήφιους για το χρίσμα για την προεδρία των ΗΠΑ (ο Andrew Yang), για να καταλάβει ότι το βασικό εισόδημα φαίνεται ότι θα απασχολήσει αρκετά τη διαμόρφωση κοινωνικής πολιτικής στο μέλλον. Τα πιλοτικά (ή μη) προγράμματα που υλοποιούνται μπορούν να αποφέρουν ιδιαίτερα σημαντικά αποτελέσματα και συμπεράσματα, που θα βοηθήσουν την πολιτική ηγεσία κάθε κράτους να αξιολογήσει και να αποφασίσει για την εφαρμογή του.

---

[14] Οι μόνιμοι κάτοικοι λαμβάνουν μεγαλύτερο ποσό.

Επίλογος

Στην παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε μια κριτική επισκόπηση των βασικών διαστάσεων και χαρακτηριστικών του βασικού εισοδήματος ως μιας κοινωνικής πολιτικής η οποία φαίνεται ότι θα απασχολήσει την πολιτική και τον δημόσιο διάλογο τα επόμενα χρόνια. Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, τις τελευταίες δεκαετίες η σχετική θεματική αποκτά σταδιακά και σταθερά αυξανόμενη δυναμική και υποστηρικτές (καθώς βέβαια και φανατικούς αντιπάλους). Η εντεινόμενη αμφισβήτηση των εργασιακών δικαιωμάτων και του κοινωνικού κράτους αναμφίβολα ευνοεί την ανάδειξη της προβληματικής του βασικού εισοδήματος, κυρίως διότι καθιστά επιτακτική την ανάγκη εξεύρεσης εναλλακτικών λύσεων.

Μια γρήγορη αναζήτηση αρκεί για να πείσει σχετικά με το παραπάνω επιχείρημα, καθώς συζητιέται, σχεδιάζεται και υλοποιείται πληθώρα προγραμμάτων που προσομοιάζουν με ή συνιστούν πολιτικές βασικού εισοδήματος. Πολλές χώρες πειραματίζονται με την ιδέα ή και σχεδιάζουν ανάλογα προγράμματα, τάση που φαίνεται ότι θα γενικευθεί στο μέλλον. Η πεποίθηση ότι το βασικό εισόδημα αποτελεί τη βέλτιστη πολιτική λύση δεν μπορεί να αποτελέσει καθολική άποψη. Αυτό επιχειρήθηκε να καταστεί σαφές μέσα από την ανάλυση των χαρακτηριστικών του, αλλά και των διαστάσεων και επιχειρημάτων που διατυπώνονται συναφώς. Και θα ήταν εσφαλμένη αυτή η πεποίθηση, εάν πρώτα δεν διερευνηθούν ζητήματα χρηματοδότησης, αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας, ώστε να εξασφαλιστούν η απαιτούμενη κοινωνική συναίνεση και η κινητοποίηση σημαινόντων παραγόντων υλοποίησής του.

Κάτι τέτοιο είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσω της εφαρμογής πιλοτικών προγραμμάτων ή προγραμμάτων μικρής εμβέλειας που θα παρέχουν τα απαραίτητα συμπεράσματα για την αξιολόγηση της καταλληλότητας του βασικού εισοδήματος τόσο διεθνώς όσο και στην Ευρώπη και τη χώρα μας. Βέβαια, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι υπάρχουν ήδη αρκετά δεδομένα που καταδεικνύουν τόσο την αποτελεσματικότητα όσο και την αναγκαιότητα ενός βασικού εισοδήματος. Ακόμη και αν αυτό είναι αλήθεια, το γεγονός ότι, παρά την αυξανόμενη δυναμική του, δεν υπάρχει πρόβλεψη για μια «γνήσια» υλοποίησή του πουθενά στον κόσμο δεν αφήνει πολλές επιλογές στους υποστηρικτές του, πέρα από την προσπάθεια ανάδειξής του με διάφορους τρόπους, όπως είναι ο σχεδιασμός πιλοτικών προγραμμάτων και οι καμπάνιες ενημέρωσης και προώθησης, όπως η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών για το Βασικό Εισόδημα Άνευ Όρων 2020-2022[15].

---

[15] https://el.eci-ubi.eu/

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, η χώρα μας δεν θα μπορούσε να αποκλίνει κατά πολύ από την παγκόσμια εικόνα. Μέχρι και σήμερα δεν έχει υπάρξει πιλοτική εφαρμογή του. Οι ακραίες όμως κοινωνικές συνθήκες που διαμόρφωσαν η οικονομική κρίση του 2010 και τα προγράμματα προσαρμογής φαίνεται να πυροδότησαν τη σχετική συζήτηση. Έκτοτε, στο περιβάλλον που διαμόρφωσαν η πανδημία και η ανάγκη στήριξης όσων υφίστανται τις επιπτώσεις, πυκνώνει η σχετική συζήτηση στη δημόσια σφαίρα, ενώ πληθαίνουν και οι επιστημονικές-ερευνητικές δημοσιεύσεις που καταπιάνονται, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο με το ζήτημα. Στο πλαίσιο αυτό και εγχώριες πολιτικές δυνάμεις έχουν ταχθεί υπέρ της εφαρμογής εκδοχών βασικού εισοδήματος[16].

[15] Προτείνεται στον αναγνώστη να ανατρέξει σε δύο μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί για την εφαρμογή του βασικού εισοδήματος στην Ελλάδα (Dimoulas, 2019 & Καρέλλας 2021), οι οποίες, πέρα από τις σημαντικές διαστάσεις που θίγουν για το ζήτημα, φτάνουν στο σημείο να κάνουν δύο προτάσεις πολιτικής για την υιοθέτηση ενός κατηγορικού βασικού εισοδήματος για τους νέους με τις οποίες θα είχε ενδιαφέρον να ασχοληθεί κανείς.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Arntz, M., Gregory, T. & Zierahn, U. (2016). The risk of automation for jobs in OECD Countries: A comparative Analysis. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No 189. Paris: OECD Publishing.

Atkinson, A. B. (1995). *Public economics in action: The basic income/flat tax proposal.* Oxford: Clarendon Press.

Atkinson, A. B. (1996). *The case for a participation income. The Political Quarterly, 67*(1), 67-70.

Atkinson, A. B. (2000). The welfare state, budgetary pressure and labour market shifts. *Scand. J. of Economics, 102*(3), 445-462.

Atkinson, A. B. (2011). Basic Income: Ethics, statistics and economics.

Berg, A., Buffie, E.F. & Zanna, L.-F. (2016). Robots, Growth and Inequality. *Finance & Development, 53*(3).

Bregman, R. (2016). *Utopia for Realists: The case for a universal basic income, open borders and a 15-hour workweek.* The Correspondent.

Browne, J. & Immervoll, H. (2017). Mechanics of replacing benefit systems with a basic income: comparative results from a microsimulation approach. *The Journal of Economic Inequality, 15*(4), 325-344.

Caputo, R. K. (2012). *Basic Income Guarantee and Politics: International Experiences and Perspectives on the Viability of Income Guarantee.* Palgrave Macmillan.

Chrisp, J. (2017). Basic income: Beyond left and right? *Juncture, 23*(4), 266-270.

Crocker, G. (2015). *The Economic Necessity of Basic Income: Why austerity is the wrong answer to deficit: A call for a new paradigm.* MPRA Paper No. 62941.

Cunliffe, J. & Erreygers, G. (2004). *The origins of universal grants: An anthology of historical writings on basic capital and basic income.* Palgrave Macmillan.

Davala, S., Jhabvala, R., Standing, G., & Mehta, S. K. (2015). *Basic income: A transformative policy for India.* New Delhi: Bloomsbury.

De Wispelaere, J. (2015). *An Income of One's Own? The Political Analysis of Universal Basic Income.* University of Tampere. [Doctoral dissertation].

De Wispelaere, J. & Stirton, L. (2004). The many faces of Universal Basic Income. *The Political Quarterly. 75*(3), 266-274.

De Wispelaere, J. & Stirton, L. (2011). The administrative efficiency of basic income. *Policy & Politics, 39*(1), 115-132.

De Wispelaere, J. & Stirton, L. (2012). A disarmingly simple idea? Practical bottlenecks in the implementation of a universal basic income. *International Social Security Review. 65*(2), 103-121.

De Wispelaere, J., & Noguera, J. A. (2012). On the political feasibility of universal basic income: An analytic framework. In Caputo, R. K. (ed.). *Basic Income Guarantee and Politics: International Experiences and Perspectives on the Viability of Income Guarantee.* Palgrave Macmillan, 17-38.

Dimoulas, C. (2017). *Constraints against and prospects towards the implementation of the Basic Income in Greece within the Crisis.* Green European Foundation.

Dimoulas, C. (2019). Is There Any Real Prospect for the Adoption of UBI in Greece and What Should Be Done for This?. *European Green Perspectives on Basic Income.* 39-43.

Erreygers, G. & Cunliffe, J. (2006). Basic income in 1848. *Basic Income Studies, 1*(2), 1-12.

Evans, D. K. & Popova, A. (2014). *Cash Transfers and Temptation Goods: A review of global evidence.* World Bank, Policy Research Working Paper 6886.

Flassbeck, H. (2017). *Universal Basic Income Financing and Income Distribution – The Questions Left Unanswered by Proponents.*

Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2013). The future of employment: How susceptible are jobs to computerization? *Technological forecasting and social change, 114,* 254-280.

Friedman, M. (1962). Capitalism and freedom. The University of Chicago Press.

Frohlich, N. & Oppenheimer, J. A. (1991). *Choosing justice: An experimental approach to ethical theory.* University of California Press.

Green Party of England and Wales. (2015). Basic Income: *A detailed proposal.* Consulting paper.

Harvey, P. (2006). The relative cost of a Universal Basic Income and a Negative Income Tax. *Basic Income Studies, 1*(2).

Hernández, D. (2005). Universal basic income as a preferential social dividend: A proposal for the Colombian case. *The Journal of Socio-Economics, 34,* 27-38.

Kangas, O., Simanainen, M. & Honkanen, P. (2017). Basic Income in the Finnish Context. *Intereconomics, 52*(2), 87-91.

Kay, J. (2017). *The Basics of Basic Income. ZBW* – Leibniz Information Centre for Economics.

Koslowski, A., & Duvander, A. Z. (2018). Basic Income: The Potential for Gendered Empowerment? Social Inclusion, 6(4). 8-15.

Lalioti, V. (2014). Portuguese and Greek Experiences with Guaranteed Minimum Income (GMI) in Comparative Perspective. *Social Policy, 2,* 27-45.

Lalioti, V. (2016). Understanding limitations on welfare policy innovation: The case of the National Guaranteed Minimum Income All' Italiana. *Social Policy, 6*, 67-84.

Layman, D. (2012). Locke on Basic Income. *Basic Income Studies, 6*(2), 1-11.

Locke, J. (1990). *Δεύτερη πραγματεία περί κυβερνήσεως: δοκίμιο με θέμα την αληθινή αρχή, έκταση και σκοπό της πολιτικής εξουσίας.* Αθήνα: Γνώση.

Malul, M., Gal. J. & Greenstein, M. (2009). A Universal Basic Income: Theory and Practise in the Israeli Case. *Basic Income Studies. 4*(1).

Martinelli, L. (2017). *Assessing the Case for a Universal Basic Income in the UK.* IPR Policy Brief.

Matsaganis, M. & Leventi, C. (2011). Pathways to a Universal Basic Pension in Greece. *Basic Income Studies, 6*(1).

More, T. (2002). Utopia. eds Logan, G. M. & Adams, R. M. Cambridge: University Press

Mullainathan, S. & Shafir, E. (2013). *Scarcity: Why having too little means so much.*

Murray, C. (2006). *In our Hands: A Plan to Replace the Welfare State.* Washington D.C.: The AEI Press.

Nikiforos, M., Steinbaum, M. & Zezza, G. (2017). *Modeling the Macroeconomic Effects of a Universal Basic Income.* Roosevelt Institute.

O'Reilly, J. (2008). Can a Basic Income Lead to a More Gender Equal Society? *Basic Income Studies, 3*(3).

OECD, (2017), *Basic income as a policy option: Can it add up?,* Policy Brief on the Guture of Work, OECD Publishing, Paris.

Offe, C. (1992). A non-productivist design for social policies. in Van Parijs, P. (ed.) *Arguing for Basic Income.* London: Verso. 61-78.

Offe, C. (2009). Basic Income and the labor contract. *Analyse & Kritik, 31*(1), 49-79.

Opielka, M. (2015). The Feasibility of a Basic Income: Implications for Social Policy and Social Work. In Bütow, Birgit/Gómez Jiménez, María Luisa (eds.), *Social Policy and Social Dimensions of Vulnerability and Resilience in Europe,* Opladen/Berlin/Toronto: Barbara Budrich Publishers, S. 35-46.

Paine, T. (1945). Agrarian Justice. in Foner, P. S. (ed.) The complete writings of Thomas Paine. 605-623. New York: Citadel Press.

Pareliussen, J., H. Hwang and H. Viitamäki (2018), "Basic income or a single tapering rule? Incentives, inclusiveness and affordability compared for the case of Finland", *OECD Economics Department Working Papers, No. 1464, OECD Publishing, Paris.*

Psychologists for Social Change. (2017). Universal Basic Income: *A Psychological Impact Assessment.* PAA: London.

Rawls, J. (1971). *A theory of justice.* Harvard: University Press.

Reed, H. & Lansley, S. (2016). *Universal Basic Income: An idea whose time has come?* Compass.

Russell, B. (1966). Roads to freedom: socialism, anarchism and syndicalism. London: Allen & Unwin.

Sage, D. & Diamond, P. (2017). Europe's New Social Reality: The case against Universal Basic Income. Foundation for European Progressive Studies.

Schneider, H. (2017). Universal Basic Income — Empty Dreams of Paradise. *Intereconomics, 52*(2), 83-87.

Schwab, K. (2016). *The fourth industrial revolution.* World Economic Forum.

Sheahen, Al. (2012). *Basic Income Guarantee. Your right to Economic Security.* Palgrave/Macmillan.

Sommer, M. (2016). *A feasible basic income scheme for Germany: Effects on labor supply, poverty and income inequality.* Springer.

Standing, G. (2004). Income security: *why unions should campaign for a basic income. European Review of Labour and Research*. 10(4). 606-619.

Standing, G. (2015). Why Basic Income's Emancipatory Value Exceeds Its Monetary Value. *Basic Income Studies*, *12*(2), 193-223.

Straubhaar, T. (2017). *On the Economics of a Universal Basic Income.*

The Centre for Social Justice. (2018). *Universal Basic Income: An Effective Policy for Poverty Reduction?.*

Tondani, D. (2009). Universal Basic Income and Negative Income Tax: Two different ways of thinking redistribution. *The Journal of Socio-Economics*, *38*, 246-255.

Torry, M. (2016). Citizen's Basic Income: is it Feasible?'. *In Basic Income: Radical Utopia or Practical Solution*, 31-47.

Torry, M. (2016). *The feasibility of Citizen's Income.* Palgrave Macmillan.

Torry, M. (2017). *A Variety of Indicators Evaluated for Two Implementation Methods for a Citizen's Basic Income.*

Torry, M. (2018). *Some Lessons from the Recent UK Debate about Universal Basic Income.*

Van Parijs, P. (1991). Why surfers should be fed: The liberal case for an Unconditional Basic Income. *Philosophy & Public Affairs*, *20*(2), 101-131.

Van Parijs, P. (1992). Competing Justifications of basic Income. in Van Parijs, P. (ed.) *Arguing for Basic Income: Ethical Foundations for a radical reform.* London: Verso. 3-43.

Van Parijs, P. (1995). *Real Freedom for All: What (if anything) can justify capitalism?* Oxford: Clarendon Press.

Van Parijs, P. (2004). Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-first Century. *Politics & Society. 32*(1). 7-39.

Vanderborght, Y. (2006). Why trade unions oppose basic income. *Basic Income Studies, 1*(1).

Walker, M. (2016). *Free money for all: A basic income guarantee solution for the twenty-first century.* Palgrave Macmillan.

Widerquist, K & Lewis, M. A. (2009). The Basic income Guarantee and the goals of equality, efficiency and environmentalism. In Lawn, P. (ed.). *Environment and Employment: A reconciliation.*

Winderquist, K., Noguera, J. A., Vanderborght, Y. & de Wispelaere, J. (2013). *Basic Income: An anthology of contemporary research. Blackwell Publishing.*

World Bank. (2019). *World Development Report 2019: The changing nature of work.* Washington, DC: World Bank.

Wright, E. O. (2003). Introduction. In Ackerman, B., Alstott, A., & Van Parijs, P. (eds.). *Redesigning distribution: Basic income and stakeholder grants as alternative cornerstones for a more egalitarian capitalism.* London: Verso. 1-3.

Ελληνόγλωσση

Δημουλάς, Κ. (2017). Η εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα. *Κοινωνική Πολιτική, 7,* 7-24.

Καρέλλας, Δ. (2020). *Καθολικό Βασικό Εισόδημα - Μέρος πρώτο: Τι θέλει να είναι* [στο https://poulantzas.gr/wp-content/uploads/2020/12/DimitrisKarellas_UBI_PartI.pdf].

Καρέλλας, Δ. (2021). *Καθολικό Βασικό Εισόδημα – Μέρος δεύτερο: Τι μπορεί να είναι* [στο https://poulantzas.gr/wp-content/uploads/2021/02/DimitrisKarellas_UBI_PartII.pdf].

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΕΝΑ Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

** Η παρούσα δημοσίευση εκφράζει τις απόψεις των συγγραφέων και δεν εκφράζει απαραίτητα ή και στο σύνολό της το ΕΝΑ*

Μαραγκός, Γ. & Αστρουλάκης, Ν. (2010) *Το βασικό εγγυημένο εισόδημα και οι πολιτικές ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην ΕΕ-15.* Μελέτη 9, Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

Ματσαγγάνης, Μ. (1999). *Προστασία των χαμηλών εισοδημάτων και παγίδα της φτώχειας. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 100,* 65-78.

Ματσαγγάνης, Μ. (2021). Ένα Βασικό Εισόδημα για Όλους. *Οι Ιδέες της πανδημίας.* 99-109.

Ματσαγγάνης, Μ. & Λεβέντη, Χ. (2012). *Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα: δημοσιονομικές και διανεμητικές επιδράσεις.* Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ενημερωτικό Δελτίο 3/2012.

Παπαδοπούλου, Χ. (2019). Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα. Δικαίωμα στην ελευθερία, στην ευτυχία και στην ευημερία. Ένα εργαλείο για έναν καλύτερο κόσμο. *Συνθέτοντας Οραματικές Αφηγήσεις για τον Κοινωνικο-Οικολογικό Μετασχηματισμό: Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία και Κοινά. Αποανάπτυξη και Βασικό Καθολικό Εισόδημα.* 86-102.

Standing, G. (2021). *Βασικό εισόδημα: Πως θα το πετύχουμε.* Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Van Parijs, P. & Vanderborght, Y. (2021). *Βασικό εισόδημα για όλους: Μια ριζοσπαστική και ρεαλιστική πρόταση για μια ελεύθερη κοινωνία.* Αθήνα: Πόλις.

Χλέτσος Μ. (2008). *Από την πρόνοια στην εργασία.* Αθήνα: Κριτική.